

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIJ

2010 – 2013

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Dušan Vogl

**Teoretické zpracování vzdělávacího kurzu – Kurz rozvoje
finanční gramotnosti - základní**

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Jindra Lisalová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED (PART-TIME) STUDIES

2010 – 2013

DIPLOMA THESIS

Bc. Dušan Vogl

**Theoretical processing of educational course – Course for
financial literacy development – basic level**

Prague 2013

The Diploma Thesis Work Supervisor: RNDr. Jindra Lisalová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Olomouci dne 8. 3. 2013

Bc. Dušan Vogl

Anotace

Diplomová práce se zabývá teoretickým zpracováním základního kurzu finanční gramotnosti pro dospělé. Je zde představena teorie finanční gramotnosti – to co by mělo být obsahem kurzu. Z praktického hlediska jsou dále uvedeny formy a metody výuky, stejně jako možnosti praktické realizace kurzu, umístění kurzu, potřebné materiály, kým bude vyučován a dále finance, které budou pro jeho aplikaci využity.

Klíčové pojmy

Andragogika, didaktické formy, didaktické metody, dluhová past, financování, finanční gramotnost, finanční rezerva, inflace, investování, lektor, materiály, osobní bankrot, osobní finance, pojištění, příjmy, realizace, rodinné finance, rozpočet, RPSN, spoření, účet, úvěr, výdaje.

Annotation

The theme of the thesis is concerned with theoretical preparation of a basic course of financial literacy for adults. The theory of financial literacy is introduced – that should be the contents of the course. For practical reasons the thesis contains forms and methods of education, just as well as possibilities of actual realization of the course, location of the course, necessary teaching aids, the person who will teach the course and further more financial funds that will be used for the realization of the course.

Key words

Andragogy, didactic forms, didactic method, debt trap, financing, financial literacy, financial reserve, inflation, investment, lecturer, materials, personal bankruptcy, personal finance, insurance, income, implementation, family finance, budget, annual percentage rate, savings, account, loans, expenses.

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 VÝCHODISKA PRÁCE	9
1.1 Možnosti vzdělávání dospělých	9
1.2 Definice finanční gramotnosti.....	11
1.3 Finanční gramotnost dnes	13
1.4 Osobní bankrot – dluhová past.....	16
1.5 Cílová skupina.....	17
2 STRUKTURA KURZU - TÉMATICKÁ ZÁKLADNA	20
2.1 Osobní/rodinné finance.....	23
2.1.1 Majetek, závazky a finanční rezerva	26
2.1.2 Sestavení rozpočtu.....	28
2.1.3 Řešení schodkového rozpočtu.....	28
2.2 Dluhová past.....	30
2.2.1 Jak z dluhové pasti?	31
2.3 Základní pojmy	33
2.4 Inflace	34
2.5 Bankovní produkty	35
2.6 Úvěry	38
2.7 Spoření, investování	43
2.8 Pojištění – aneb jak se chránit.....	47
2.8.1 Životní pojištění.....	48
2.8.2 Neživotní pojištění.....	49
3 FORMY A METODY VÝUKY	51
3.1 Přednáška	53
3.2 Praktická cvičení a analýza reklamy	54
3.3 Situační metody.....	56
3.4 Inscenační metody.....	57
3.5 Brainstorming.....	58
3.6 Fiktivní rodinný rozpočet.....	59
4 PRAKTICKÁ REALIZACE	61
4.1 Realizace: jak, kdy a kde?.....	61
4.2 Výukové prostředky, materiály	62
4.2.1 Písemné materiály.....	62
4.2.2 Didaktická technika	64
4.3 Lektor.....	65
4.4 Financování	67
ZÁVĚR.....	68
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	69
SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK.....	72
SEZNAM PŘÍLOH	73

ÚVOD

Diplomová práce z oboru andragogiky se zabývá kurzem rozvoje finanční gramotnosti. Jedná se o teoretické zpracování placeného základního vzdělávacího kurzu pro širokou veřejnost. Finanční gramotnost je v dnešní době často skloňovaný pojem, je možné se s ním setkat v novinách, běžně zní z úst politiků, učitelů, ekonomů a mnoha dalších odborníků z různých oblastí.

První kapitola práce představuje úvod do dané problematiky. Nejprve jsou uvedeny obecné informace o vzdělávání dospělých. Dále je definována finanční gramotnost jako taková a jsou prezentovány výsledky výzkumu finanční gramotnosti občanů České republiky. V neposlední řadě je představena cílová skupina osob a konkretizace možných účastníků kurzu finanční gramotnosti.

Práce je dále rozdělena na dvě hlavní části. První část se zabývá tematickou základnou, tedy tím o čem kurz bude. Základem je analýza rodinných financí a rozpočtu a informace o dluhové pasti. Cílem kurzu je, aby každý účastník byl schopen sestavit a správně vyhodnotit svůj vlastní osobní/rodinný rozpočet, proto je této části věnováno důkladnější představení. Dále jsou vysvětleny základní pojmy z oboru finanční gramotnosti. Jedná se zejména o pojmy z bankovního sektoru, se kterými se lidé běžně setkávají, a proto by měli vědět, co přesně tyto pojmy znamenají. V neposlední řadě je část věnovaná pojištění jakožto ochraně proti neočekávaným událostem.

Druhá část práce, složená z kapitol 3 a 4, se zabývá praktickou realizací kurzu. Předně pojednává o didaktických formách a metodách. V práci jsou prezentovány zejména ty formy a metody, které mohou být v rámci kurzu finanční gramotnosti využity. Dále je zde zpracována tematika jak, kdy, kde, pomocí jakých prostředků a kým vyučovat kurz finanční gramotnosti. To jsou otázky pro realizaci jakéhokoliv kurzu nezbytné, proto se na ně práce snaží alespoň v obecné rovině odpovědět. Nepředkládá tedy konkrétní místa ani jména, ale navrhuje možnosti k jejich snadnému nalezení.

Součástí práce je dále příloha v podobě krátké prezentace vhodné k použití v rámci kurzu finanční gramotnosti. Tato prezentace představuje možný způsob, jak

zpracovat materiály použitelné při výuce. Mohou být lektorem použity přímo jako prezentace na dataprojektoru a současně rozdány účastníkům kurzu jako doplňkové studijní materiály, kdy si účastníci kurzu mohou doplňovat vlastní poznámky, tak aby se k nim mohli v praktických cvičeních, případně kdykoliv v budoucnu, vrátit.

1 VÝCHODISKA PRÁCE

1.1 MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH

V dnešní, rychle se měnící době, plné nových informačních technologií, význam vzdělání roste. Nejedná se však pouze o vzdělání v rámci školní docházky, ale také o vzdělání dospělých. Toto je relativně nový pojem, jehož základy sice sahají do vzdálené minulosti, ale jeho aplikace výrazně zaostávala za ostatními vědeckými disciplínami.

„Naopak významně roste nezbytnost stálého (průběžného, nekončícího) vzdělávání jako předpokladu rozvoje a růstu v dynamicky se měnícím prostředí (nejen pracovním) v důsledku globalizačních, modernizačních a inovačních trendů“¹

Vzdělávání dospělých s ohledem na jejich profesi (**profesní vzdělávání**) je obvykle zajištěno zaměstnavateli, případně sami dospělí sledují trendy ve svých profesích – v odborných publikacích, na konferencích a seminářích, na internetu apod. Dnes již nikdo nezpochybňuje nutnost neustále prohlubovat a zvyšovat svou kvalifikaci, učit se novým technologiím a procedurám. Dnešní doba přináší „denně“ nové objevy a nové možnosti v mnoha profesích. K čemu by byl například lékař, který by po vystudování medicíny dále neprohluboval své znalosti a nesledoval nové trendy (například pro mnoho operací se dnes využívají zcela jiné postupy než před 20 lety). Mezi profesní vzdělávání řadíme i rekvalifikaci, což je změna kvalifikace obvykle z důvodů lepšího uplatnění, vyšší mzdy apod.

Dále se lidé mohou účastnit tzv. **zájmového vzdělávání**. *„Zájmové vzdělávání vytváří širší předpoklady pro kultivaci osobnosti na základě jejich zájmů, uspokojuje vzdělávací potřeby v souladu s osobním zaměřením jednotlivce. Dotváří osobnost a její hodnotovou orientaci a umožňuje seberealizaci ve volném čase.“²* Jsou to obvykle

¹ PALÁN, Z. , LANGER. T. Základy andragogiky. 1 vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-58-7, str. 82.

² PALÁN, Z. , LANGER. T. Základy andragogiky. 1 vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-58-7, str. 99.

kurzy realizované různými sdruženími a případně i školami, kde se lidé mohou zaměřit na prohlubování svých znalostí v mnoha oblastech, které je zajímají. Jedná se například o jazykové školy, sportovní zařízení, nebo různé zájmové organizace (zahrádkáři apod.). Pro oblast Olomouc je možné uvést jako příklad školu zájmového vzdělávání Pampaedii, které již od roku 2007 organizuje kurzy pro dospělé v mnoha oblastech zájmu (gastronomické, rukodělné, sebezpoznávací, apod.). Můžeme zde najít mnoho různých až neobvyklých témat (např. včelařství), kterými se mohou lidé zabývat. „*Pampaedie – škola zájmového vzdělávání, o. s. je projekt, jehož cílem je zkvalitnění, zastřešení a rozšíření nabídky zájmového vzdělávání v Olomouci a okolí. Naší snahou je nabídnout Vám možnost trávit smysluplně svůj volný čas.*“³

Co ale vzdělání v dalších oblastech života (tzv. **občanské vzdělávání**), které sice nejsou klíčové pro profesní život jedince a ani pro jeho zájmy, ale jsou nezbytně nutné pro život jako takový. „*Občanským vzděláváním rozumíme vzdělávání zaměřené na formování vědomí práv a povinností osob v jejich rolích občanských, politických, společenských i rodinných a způsobů, jak tyto role zodpovědně a účinně naplňovat.*“⁴ Občanské vzdělávání v sobě zahrnuje mnoho témat. Tato práce je zaměřena na jedno z nich a tím je finanční gramotnost. Jedná se například o orientaci v nabídce produktů bank a pojišťoven, o schopnost řídit své osobní finance apod. Toto vše a mnohem víc se uceleně nazývá finanční gramotnost. Existují jistě lidé, které tento pojem a vše s ním spojené zajímá a sami se studiu finančních produktů věnují, pro ty je toto studium zájmovým vzděláváním, viz výše, a oni si jistě dokáží relevantní informace získat a pracovat s nimi. Kde se ale ostatní lidé mohou setkat s informacemi z této oblasti. Asi nejčastěji je to přímo v bance, pojišťovně od finančního poradce nebo také v podobě letáků a různých informačních brožur. Další možností je svěřit své vzdělání v této oblasti nezávislým odborníkům, tedy osobám, které na tomto vzdělání nemají jiný prospěch, než vzdělání jako takové.

Pod záštitou ministerstva financí vznikla Národní strategie finančního vzdělávání (2010), která zdůrazňuje nutnost vzdělání v oblasti finanční gramotnosti. Tato strategie

³ PAMPAEDIE – škola zájmového vzdělávání [online], Olomouc: Pampaedie, 2012, [cit. 10. září 2012]. Dostupné na WWW: < <http://www.pampaedie.cz/> >

⁴ PALÁN, Z. , LANGER. T. *Základy andragogiky*. 1 vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-58-7, str. 98.

rozlišuje tzv. počáteční vzdělávání - vzdělávání žáků v rámci studia (základní i střední školy) a dále vzdělávání dospělé populace, tedy těch, kteří finanční produkty a služby využívají. Podle této strategie by toto vzdělání měl zajišťovat zejména soukromý sektor, tzn. sdružení finančních institucí a sdružení spotřebitelů a to zejména proto, že: „Z dlouhodobého hlediska je finančně vzdělaný občan přínosem pro finanční trh jako takový a finanční vzdělání je v zájmu finančních institucí, resp. jeho sdružení.“⁵

1.2 DEFINICE FINANČNÍ GRAMOTNOSTI

Uvedme nyní definici finanční gramotnosti a finančně gramotného občana dle Národní strategie finančního vzdělávání. Tato definice byla vytvořena ve shodě několika finančních institucí (např. Ministerstvo financí, Česká národní banka, apod.), spotřebitelských sdružení a s přihlédnutím k zahraničním zkušenostem. „*Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.*“⁶

Vzdělání v oblasti finanční gramotnosti lze dle literatury⁷ rozdělit do tří základních oblastí:

⁵ MINISTERSTVO FINANCÍ, *Národní strategie finančního vzdělávání* [online], 2010, 27s. [cit. 5. září 2012]. Dostupný z WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pdf>, str. 21

⁶ MINISTERSTVO FINANCÍ, *Národní strategie finančního vzdělávání* [online], 2010, 27s. [cit. 5. září 2012]. Dostupný z WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pdf>, str. 11

⁷⁷ Např. dle: BALABÁN, Z., et al. *Slabikář finanční gramotnosti*, 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, HESOVÁ, A. Finanční gramotnost [online], 2012 [cit. 6. září 2012]. Dostupný z WWW: <<http://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=2939>>, MINISTERSTVO FINANCÍ, *Národní strategie finančního vzdělávání*

- Peněžní gramotnost – schopnost práce s penězi (hotovostními i bezhotovostními) a s nástroji určenými pro správu peněz (běžný účet, platební nástroje, apod.).
- Cenová gramotnost – schopnost porozumět cenovým mechanismům a inflaci.
- Rozpočtová gramotnost – schopnost správy osobního/rodinného rozpočtu včetně správy finančních aktiv (např. vklady, pojištění) a finančních závazků (např. úvěry, leasingy).

Dle Slabikáře finanční gramotnosti (2011) je dále potřeba doplnit tyto znalosti, aby byla finanční gramotnost kompletní:

- Psychologické a sociální aspekty finanční gramotnosti – např. psychologie reklamy, nezaměstnanosti, sociálně-patologické jevy vedoucí ke kriminalitě.
- Informační gramotnost – schopnost vyhledat a třídit relevantní informace a patřičně je využít.
- Ochrana spotřebitele – schopnost porozumět smlouvám, triky ve smlouvách apod.
- Právní gramotnost – schopnost orientovat se v právním systému a vědět, kam se obrátit v případě potíží.

Toto vše je součástí termínu finanční gramotnost. Jako poslední je ovšem potřeba uvést také gramotnost numerickou. Tento pojem představuje schopnost využít znalosti matematického aparátu k řešení numerických úloh ve vztahu k financím - zejména pochopení a výpočet procent. Brabec (2011, s. 7) říká „*Hospodaření s penězi je nerozlučně spojeno s počítáním s procenty. To je důležité pro výpočet úroků, které budeme platit nebo dostávat.*“⁸ Na základě těchto informací je patrné, že finanční

⁸ BRABEC, J. *Finanční gramotnost: srozumitelně a bez překážek*. 1. vyd. Plzeň: ABC Finančního vzdělávání, o.p.s. , 2011. ISBN 978-80-905057-04

gramotnost je široký pojem, který obsahuje informace z mnoha oblastí. V základním kurzu Finanční gramotnosti není možné pojmout všechna tato témata, je potřeba vybrat nejpodstatnější a pro účastníky kurzu nejdůležitější informace. Jelikož se jedná o kurz pro dospělé, je nutné zaměřit se na potřeby účastníka. Na začátku kurzu by měl lektor probrat s žáky jejich potřeby (co přesně se chtějí naučit, čemu nerozumí) a to zpracovat do plánu výuky. Pouze tak budou uspokojeny požadavky všech zúčastněných. Přesněji bude možný obsah kurzu rozebrán v následujících kapitolách

1.3 FINANČNÍ GRAMOTNOST DNES

Společnost STEM/MARK, zabývající se marketingovým výzkumem, vytvořila pro Ministerstvo financí ČR a Českou národní banku exkluzivní výzkum na téma Finanční gramotnost obyvatel ČR. Zde jsou v bodech uvedena některá ze zjištění:

- *„O pravidelném hospodaření domácnosti rozhoduje samo 44% respondentů a dalších 33 % společně s jiným členem domácnosti.*
- *Pravidelně si odkládá peníze stranou jako rezervu 60 % lidí, z nichž dvě pětiny nechává peníze na běžném účtu.*
- *Rozdíl mezi debetní a kreditní kartou zná podle svého vyjádření 62 % lidí, kteří se setkali s oběma pojmy, ale ve skutečnosti jej zná pouze 52 % z těch, kteří uvedli, že ten rozdíl znají.*
- *Nejdůležitějším kritériem pro výběr úvěru je výše měsíční splátky (80 %) a úroková sazba (71 %).*
- *Jen necelá třetina lidí ví, co znamená zkratka RPSN. Přesně rozepsat tuto zkratku dokáže necelá třetina z těch, kteří tvrdí, že vědí, co znamená.*

- *Jen 17 % lidí dokáže správně spočítat úročení úvěru. Třetina lidí zná rozdíl mezi p.m. a p.a.*⁹

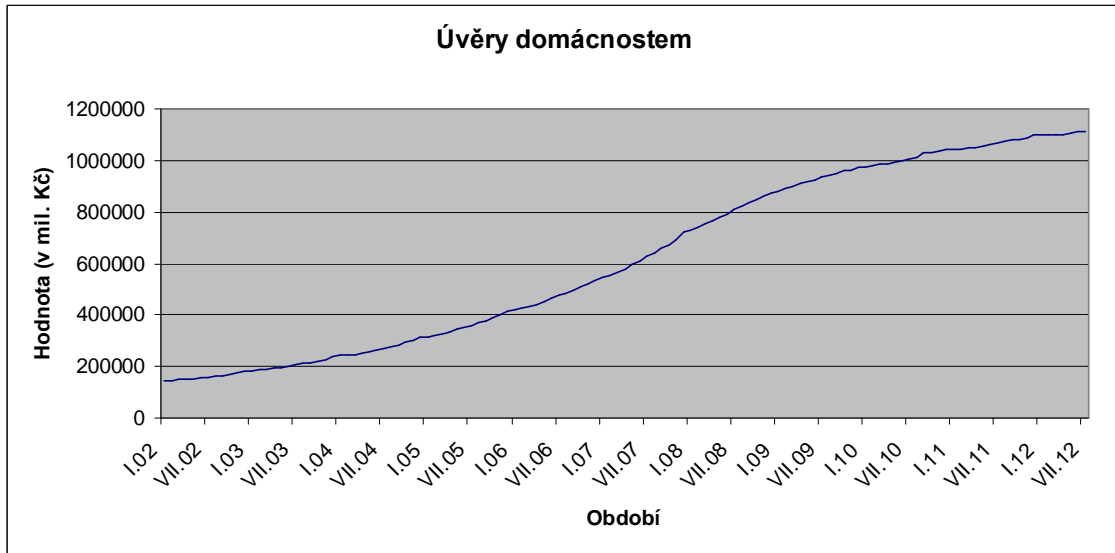
Tento výzkum probíhal v září 2010 a bylo dotazováno přes 1 000 respondentů. Respondenti byli vybráni tak, aby reprezentovali celou populaci. Bylo zohledněno jejich pohlaví, věk, vzdělání a velikost místa bydliště. Můžeme tedy říci, že tato zjištění odpovídají většině občanů České republiky.

Co z tohoto výzkumu vyplývá? Většina lidí se o své finance zajímá a zvažují své hospodaření. Více jak polovina občanů si vytváří finanční rezervu (i když obvykle na běžném účtu) a zvažuje své zajištění na stáří. Co se úvěrů týče je ovšem situace složitější, lidé neznají základní pojmy (jako například RPSN) a nedokáží je správně interpretovat. Podívejme se proto nyní na další statistiky týkající se úvěrů.

Na následujícím grafu je zobrazen vývoj počtu úvěru domácnostem (tzn. fyzickým osobám, nikoliv podnikatelům, firmám, obcím) za poledních deset let. Graf má stoupající charakter, počet úvěrů se tedy neustále zvyšuje. Nejvýraznější vzestup počtu úvěrů nastal v letech 2007 a 2008, nicméně i nadále jejich počet stoupá. To znamená, že ač se lidé snaží kontrolovat své hospodaření a vytvářet si rezervy, půjčují si víc než dříve.

⁹ STEM/MARK Finanční gramotnost v ČR – kvantitativní výzkum [online], 2010, [cit. 8. září 2012], Dostupný z WWW: < http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/fintrh_fin_vzdelavani_59012.html>, str. 2 až 4.

Graf 1: Úvěry domácnostem

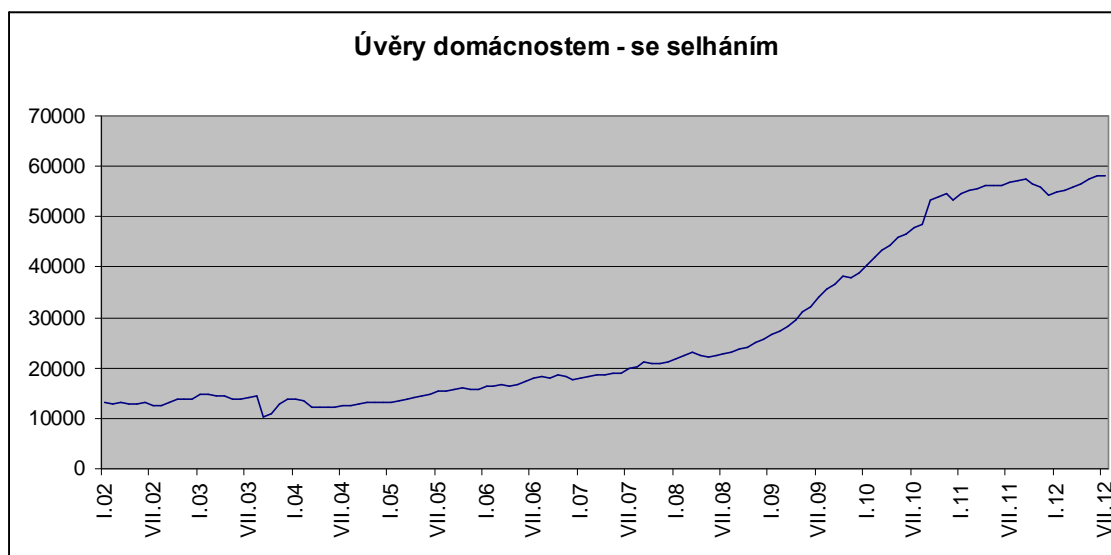

Zdroj: ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA [online], *Arad – systém časových řad*, [cit. 15. září 2012], Dostupný z WWW: http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.STROM_SESTAVY?p_strid=ABBAF&p_sestuid=&p_lang=CS

Stejně jako stoupá počet úvěrů, stoupá i počet úvěrů se selháním, viz následující graf. Úvěry se selháním (nebo-li problematické úvěry) jsou úvěry, které jsou bankou klasifikované jako sledované, nestandardní, pochybné nebo ztrátové. Jedná se o úvěry, u nichž existuje pravděpodobnost nesplacení.

Stoupající počet úvěrů se selháním koresponduje s počtem úvěrů jako takových. Se vzrůstajícím počtem úvěrů poskytnutým domácnostem vzrůstá i počet úvěrů se selháním – podle grafu vidíme, že zde existuje v podstatě přímá úměra.

Graf 2: Úvěry domácnostem se selháním

Zdroj: ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA [online], *Arad – systém časových řad*, [cit. 15. září 2012], Dostupný z WWW: http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.STROM_SESTAVY?p_strid=ABBAF&p_sestuid=&p_lang=CS

1.4 OSOBNÍ BANKROT – DLUHOVÁ PAST

Podívejme se na další čísla, tentokrát na konkrétní hodnoty, které nám říkají, jak se mění skutečná schopnost občanů splácet své úvěry. Nejprve, ale proč právě schopnost občanů platit své závazky? Protože tato schopnost udává, nakolik jsou lidé schopni hospodařit správně se svými penězi – tedy jak moc jsou finančně gramotní v oblasti osobního/rodinného rozpočtu, což je jedna z nejdůležitějších oblastí finančního vzdělávání. Použijeme k tomu data společnosti CCB - Czech Credit Bureau o vývoji počtu osobních bankrotů. Czech Credit Bureau je organizátorem největších českých úvěrových registrů, bankovního a nebankovního, kde si společnosti nabízející úvěry ověřují schopnost svých klientů dostát svým budoucím závazkům.

„V srpnu bylo vyhlášeno 1 628 osobních bankrotů, zatím nejvyšší počet osobních bankrotů vyhlášených v jednom měsíci a o 383 osobních bankrotů více, než kolik jich

bylo vyhlášeno v červenci letošního roku. Počet osobních bankrotů se meziročně zvýšil o 53 procent.“¹⁰

Osobní bankrot je zákonné oddlužení fyzické osoby, jejíž dluhy nevznikly podnikatelskou činností a která není schopná dostát svým závazkům (hrozí jí například i exekuce). Výše uvedená čísla značí, že počet lidí využívajících možnost osobního bankrotu neustále stoupá. To znamená, že čím dál více lidí se dostalo do situace, kdy nedokáže dále platit své dluhy, obvykle se tito lidé dostali do tzv. dluhové pasti. „*Dluhová past představuje situaci, kdy už člověk nezvládá splácet svou půjčku (půjčky) a v zoufalství řeší problém novou půjčkou, kterou použije na splácení dřívějších dluhů. Svůj problém tím, ale neřeší, naopak. Reálné splácení pouze odkládá a ještě více se zadlužuje kvůli dalším úrokům (úroky u další půjčky).*“¹¹ V podstatě se jedná o situaci, ze které není možné se jednoduše dostat. Nejprve dochází k platební neschopnosti a poté jedinec přichází o svůj majetek. Z právního hlediska je z pravidla prvním krokem při dlouhodobé platební neschopnosti exekuce.

1.5 CÍLOVÁ SKUPINA

Dospělí lidé se do vzdělávacích kurzů přihlašují z mnoha důvodů. Následuje uvedení možných důvodů účastníka kurzu finanční gramotnosti.

1. Klient se dostal do životní situace, která na něj klade nároky na vyrovnání se se změnou osobních financí a úpravou osobního/rodinného rozpočtu (ztráta zaměstnání, neschopnost splácet půjčku apod.). Klient pak za jeden z možných způsobů řešení situace identifikuje další sebevzdělávání.

¹⁰ CCB – Czech Credit Bureau [online], *Tisková zpráva 06/09/2012 - Počty firemních a osobních bankrotů v srpnu byly opět rekordní*, [cit. 19 září 2012], Dostupný z WWW: <http://www.creditbureau.cz/Novinky/Pages/Novinky.aspx>>

¹¹ BALABÁN, Z., et al. *Slabikář finanční gramotnosti*, 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, str. 314

2. Klient se v žádné tíživé finanční situaci nenachází, nicméně své dosavadní znalosti v oblasti FG považuje za nedostatečné (nerozumí rozdíl mezi debetní a kreditní kartou, neví jak správně zabezpečit svůj majetek...).

3. Klient rozumí základním pojmům v oblasti finanční gramotnosti, ale chce si své znalosti prohloubit za účelem investice do certifikátů, cenných papírů apod.

4. Jedná se o klienty sociálně znevýhodněné, či sociálně znevýhodněné skupiny obyvatelstva, a s tím související možnost sociálního vyloučení z důvodu předlužení. *„Předlužení je na rozdíl od zadlužení stav, kdy člověk není schopen plnit své finanční závazky. Předlužení postihuje převážně sociálně znevýhodněné jedince či sociálně znevýhodněné skupiny obyvatelstva a je jedním z významných faktorů, které způsobují jejich sociální vylučování z běžného života majoritní společnosti s následným obtížným zpětným začleněním do života této společnosti.“*¹² Součástí této skupiny jsou osoby potýkající se s výskytem sociálně-patologických jevů (kriminalita, delikvence, užívání návykových látek, agrese a šikana atd.). U této poslední skupiny je ovšem reálné finanční vzdělávání spíše jako součást terénní sociální práce.

Základní kurz finanční gramotnosti je vhodný zejména pro osoby z první a druhé výše definované skupiny. To jsou lidé, kteří potřebují objasnit základní pojmy finančnictví a osobních/rodinných financí. Pravděpodobně se bude jednat o dospělé v rozmezí 30-50 let. To jsou lidé, kteří ještě mají zájem se něco učit a toto vzdělání ve svém životě jistě uplatní. Mladší lidé pravděpodobně informace získají jinou formou (například z internetu) a ještě mladší formou vzdělání na základních a středních školách, kam se dnes výuka finanční gramotnosti přesouvá.

Třetí identifikovaná skupina již nepotřebuje základní kurz, finanční gramotnosti, pro tu by bylo možné vytvořit kurz investiční, kde by byly vysvětleny výhody a rizika spojená s různými variantami investic.

¹² BALABÁN, Z., et al. *Slabikář finanční gramotnosti*, 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, s. 51

Poslední skupina by měla obdržet vzdělání v oblasti financí za pomoci sociálních pracovníků. U těchto lidí není možno předpokládat finanční zdroje ani snahu k získávání finančního vzdělání.

2 STRUKTURA KURZU - TÉMATICKÁ ZÁKLADNA

Finanční gramotnost je velice obsáhlý pojem. Je možné do něj zahrnout mnoho různých oblastí od matematiky přes bankovníctví až po právo. Jak určit co vše by mělo být obsahem základního kurzu finanční gramotnosti? Zejména je potřeba brát v úvahu znalosti účastníků kurzu a jejich požadavky. Dále je potřeba zohlednit čas, který bude kurzu věnován a podle toho určit jak hluboko se v určitých oblastech pustit. Některé pojmy budou vždy pro praktický život důležitější než jiné a proto je vhodné, jim věnovat více času než ostatním (např. pochopení principu osobního rozpočtu je z hlediska osobního vzdělání nutnější než analýza nabídky a poptávky s ohledem na cenu výrobků apod.).

Výše byly určeny dvě základní skupiny pravděpodobných účastníků kurzu. Jsou to zejména lidé, kteří se dostali do složité životní situace kladoucí nároky na změnu osobních financí. Tito lidé cítí potřebu zvýšit úroveň svých znalostí v oblasti financí, protože věří, že tyto jim pomohou se lépe vyrovnat s danou situací (např. jak jednat s bankovními institucemi v případě prodlení se splácením, jak vybrat správně úvěr, v krajním případě jak požádat o osobní bankrot apod.). Znalosti, které tito lidé potřebují, se budou týkat zejména úvěrové oblasti. I tyto osoby je ovšem potřeba naučit principům vyrovnaného osobního rozpočtu a tvorbě rezerv, aby v případě dalších kritických okamžiků života, byli na tyto lépe připraveni a byli se s nimi schopni snadno vyrovnat. Ostatně, jak bude řečeno na dalších stránkách, analýza rodinného rozpočtu je prvním krokem v případě finančních potíží.

Dalšími možnými účastníky jsou, jak již bylo řečeno lidé, kteří se sice v žádné složité situaci nenachází, ale své zkušenosti v oblasti finanční gramotnosti považují za nedostatečné. Tito lidé se budou chtít dovědět především informace o zdravém osobním rozpočtu, o tom jak se chránit v případě obtíží apod.

Pro vytvoření základní osnovy kurzu se vraťme ke knize Slabikář finanční gramotnosti, který jak již bylo zmíněno v kap. 1.2 Definice finanční gramotnosti, rozděluje pojem finanční gramotnost do 7 základních složek. Každé složce je v knize věnována jedna kapitola a vše je důkladně vysvětlené. Podívejme se tedy znovu na

všech 7 základních složek (v pořadí jak jsou uvedeny v Slabikáři finanční gramotnosti) a nastavme priority různých oblastí pro účastníka základního kurzu finanční gramotnosti a zda je nutné, aby tato složka byla v základním kurzu obsažena.

Psychologické a sociální aspekty finanční gramotnosti – z psychologického hlediska je v této oblasti popsána psychologie peněz, subjektivní vnímání zadlužení, stres, motivace, reklama, nezaměstnanost atd. V sociální oblasti se jedná zejména o sociální dopady předlužení a o sociálně znevýhodněné skupiny. Tato témata jsou nedílnou součástí finanční gramotnosti, nicméně pro účastníky základního kurzu FG nejsou příliš podstatná, proto není nutné je zahrnout do základní osnovy kurzu.

Informační gramotnost představuje schopnost porozumět a správně vyhodnotit informace získané z médií (rozhlas, televize, internet). Jedná se zejména o reklamy na tzv. výhodné úvěry, které je potřeba správně pochopit a ověřit si jejich skutečnou výhodnost (z ceny úvěru musí být přece zaplacená i reklama?). Ani tato oblast nemusí být součástí základního kurzu jako taková, klienti se naučí rozpoznávat výhodné úvěry v dalších částech kurzu.

Ochrana spotřebitele je téma podstatné, neboť upozorňuje na triky ve smlouvách a ukazuje kam se obrátit v případě potíží (poradny pro zadlužené lidi). Toto je oblast pro účastníky kurzu velice zajímavá. Je ovšem možné ji začlenit do kapitoly věnující se neschopnosti splácet, proto bude v základním kurzu začleněna právě tam.

Peněžní gramotnost je oblast, do které se schová mnoho zásadních témat, ale také teorie. Jedná se o tato základní témata:

- Peníze - jejich definice, funkce, rozdělení na domácí a zahraniční měny, hotovostní a bezhotovostní platební styk.
- Bankovní a nebankovní sektor – typy bank, druhy jejich finančních transakcí, (aktivní a pasivní, tzn. přijímání vkladů a poskytování úvěrů) nebankovní společnosti.

- Úrok a úroková sazba – toto je velmi důležité téma a je potřeba objasnit účastníkům kurzu základní pojmy z oblasti úroků a dále například vysvětlení zásadním pojmu jako je RPSN nebo rozhodčí doložka.
- Bankovní účty – běžný účet a nahlédnutí do sazebníku banky.
- Platební karty – druhy karet, jejich bezpečnost, přímé bankovníctví.
- Spoření – možnosti spoření – spořicí účty, stavební spoření, termínované vklady, penzijní připojištění, apod.
- Pojištění – životní, neživotní. Pojištění představuje ochranu osob před nečekanými vlivy, nemůže potíže zvrátit, ale díky financím zmírnit jejich následky. Proto by alespoň v základních bodech mělo být účastníkům kurzu představeno.
- Investice – možnosti investování (podílové fondy, cenné papíry).
- Úvěry a alternativní možnosti financování – druhy úvěrů, leasing. Zcela zásadní téma, které bude důležité pro většinu účastníků kurzu.

Peněžní gramotnost je rozsáhlým tématem a je možné říct, že zcela zásadním pro účastníky kurzu FG. Seznamuje se službami dostupnými na finančním trhu, vysvětluje rozdíly mezi nimi a ukazuje možnosti jejich použití. Tato oblast by měla být v osnovách kurzu jistě uvedena, a ač budou jistě mnozí účastníci přesvědčeni, že některé pojmy znají a není potřeba jim je vysvětlovat, opak je pravdou, viz dříve zmíněný průzkum agentury STEM/MARK v kapitole 1.3 Finanční gramotnost dnes. Obvykle si lidé sice myslí, že ví, co dané pojmy znamenají, ale ve skutečnosti je poté neumí správně definovat.

Cenová gramotnost je rozdělena do tří oblastí: trh, cena a inflace. Trh a cena jsou spíše pojmy teoretické – poptávka, nabídka, tržní rovnováha, druhy cen, metody stanovení ceny. Jsou to pojmy důležité, ale pro praktický život nejsou tolik potřebné (nakupující sice cenu ovlivňuje, ale ne pouze jako individualista). Inflace je pojem často

zmiňovaný a proto by měl být objasněn již v základním kurzu FG – i když pouze zběžně.

Rozpočtová gramotnost popisuje dva základní rozpočty: rozpočet státní (jeho deficit a zejména daně, které se přímo týkají každého z nás – případné zájemce kurzu může zajímat, jaké daně platí a jaké jsou v daňové oblasti jejich práva a povinnosti) a rozpočet osobní, který je zcela zásadní pro zdravé rodinné finance. Osobní rozpočet je oblast, která by měla být účastníkům kurzu představena a vysvětlena.

Pod posledním pojmem, což je **právní gramotnost**, se skrývá vše týkající se smluv (jejich náležitosti, formy, všeobecné obchodní podmínky), spory vzniklé při neplacení, exekuce a insolvence. To jsou informace, které by alespoň v určité míře měl znát každý jedinec, proto by měly být v základním kurzu také obsaženy. Na „triky“ ve smlouvách mohou být účastníci upozorněni přímo v rámci studia daných produktů.

Na předcházejících stránkách byly vyjmenovány všechny základní oblasti finanční gramotnosti včetně informace o jejich důležitosti v rámci základního kurzu FG. Nyní bude navržena základní osnova případného kurzu. Proto tato osnova není dogmatem, je pouze jednou z variant (obsahující všechny základní a nutná témata) a může být upravována – něco se může vynechat a naopak jiné oblasti přidat či detailněji prostudovat jiné zásadní otázky.

2.1 OSOBNÍ/RODINNÉ FINANCE

Pokud mluvíme o osobních/rodinných financích, máme na mysli odborně řečeno osobní/rodinný rozpočet. Dle literatury „*je rozpočet souhrn příjmů a výdajů jedince či celé domácnosti*“¹³. Jedná-li se o jedince, mluvíme o rozpočtu osobním, v případě domácností se jedná o rozpočet rodinný. Rodinný rozpočet obsahuje příjmy a výdaje

¹³ BALABÁN, Z., et al. Slabikář finanční gramotnosti, 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, str. 308

všech členů domácnosti, obvykle manžel, manželka, děti. Jeho sestavení je komplikovanější, protože musí být brány v potaz také drobné výdaje všech členů domácnosti. Rozpočet může být:

- **Přebytkový:** příjmy jsou větší než výdaje.
- **Schodkový:** příjmy jsou menší než výdaje.
- **Vyrovnaný:** příjmy jsou stejně vysoké jako výdaje.

Vedení rozpočtu přináší přehled o finanční situaci, tedy o příjmech a výdajích a limitech s nimi spojenými. Vedení rozpočtu přináší možnost předejít dluhům, případně upozorňuje na neschopnost plnit splátkový kalendář. Dále upozorňuje na volné finanční prostředky, které je možno dále využít (investovat).

Příjmy domácnosti jsou všechny peněžní částky, které obdrží členové domácnosti. Jedná se zejména o **příjmy od zaměstnavatele** (mzda, plat, stravenky, cestovné...). Dále jsou to **sociální příjmy** (podpora v nezaměstnanosti, přídavky na děti...), **mimořádné příjmy** (příspěvek od rodičů, prodej nepotřebné věci...) a **pasivní příjmy** (dividendy, příjmy z pronájmu...). Při sestavování rozpočtu se používají čisté příjmy po zdanění, přičemž v rámci měsíčního plánování mohou být použity všechny příjmy. Pokud má být rozpočet využit pro odhad budoucí situace, vynechávají se příjmy mimořádné (není známo, zda a v jaké výši v budoucnosti budou).

Mezi příjmy je možné zařadit i úvěr. Financování formou úvěrů bude probráno v samostatné kapitole.

Výdaje domácnosti jsou peněžní částky, které byly utraceny při chodu domácnosti. Mezi výdaje dále řadíme rezervy na neočekávané výdaje. Dle literatury¹⁴ máme 7 základních výdajových kategorií:

- **Běžná spotřeba** – co který člen rodiny daný den utratil (nákup jídla, svačiny, pití...).

¹⁴ BALABÁN, Z., et al. Slabikář finanční gramotnosti, 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, str. 309

- Bydlení – platby týkající se bytu (nájem, odpad, energie, voda, TV, internet...).
- Vzdělání, luxus, zábava – noviny, časopisy, koníčky, sport, restaurace, atd.
- Ochrana – všechny druhy pojištění (životní i neživotní).
- Spoření – stavební spoření, penzijní připojištění, fondy....
- Dluhy – splátky všech půjček, které rodiny má.
- Ostatní – vše co nešlo zařadit, do předchozích oblastí.

Při sestavování měsíčního rozpočtu se musí výdaje, které nejsou měsíční, rozpočítat. Například platba za odpad se obvykle provádí pouze 1x za rok, do rozpočtu tedy bude uvedena její měsíční výše (tzn. celková částka /12). Stejným způsobem se rozpočítávají i další položky placené v jiném než měsíčním intervalu např. plánovaná dovolená, platby pojištění.

V případě finančních obtíží je dále vhodné výdaje rozdělit do tří kategorií. A to na výdaje pevné, kontrolované a zbytné. **Pevné výdaje** jsou takové, které jsou pravidelné a pouze těžko můžeme ovlivnit jejich výši - s ohledem na uzavřenou smlouvu, zákon. Jedná se například o nájemné, splátky půjček, alimenty atd. Oproti pevným výdajům se **výdaje kontrolované** dají snížit, nikdy ovšem ne na nulu. Jsou to platby nutné pro zajištění životních potřeb členů domácnosti – ošacení, strava, doprava. Hranice mezi těmito výdaji a výdaji zbytnými může být někdy tenká. **Zbytné výdaje** jsou ty, které nejsou nezbytné k životu jako například večeře v restauraci, kino, apod.

2.1.1 MAJETEK, ZÁVAZKY A FINANČNÍ REZERVA

Majetek a závazky sice nemají s rozpočtem domácnosti nic společného. Při zvažování finanční situace člověka je ovšem záhodno zvážit také hodnotu těchto dvou veličin.

Majetek dělíme pro domácnosti takto:

- Nemovitosti – dům, byt, pozemek, garáž...
- Věci movité – auta, vybavení domu, šperky.... (tyto dvě položky v účet se v účetnictví nazývají majetek hmotný)
- Finanční majetek – peníze, stavební spoření, cenné papíry...
- Nehmotný majetek – software, licence, ochranné známky...
- Pohledávky – právo věřitele požadovat peníze po dlužníkovi, např. pokud domácnost někomu půjčí peníze, při pronájmu nemovitosti jsou to peníze, které měl nájemník zaplatit, ale neudělal to...

Hodnota majetku je, stejně jako v účetnictví, i zde snižována o závazky (ty jsou v účetnictví zařazeny do kategorie pasív). **Závazky** jsou finanční obnosy, které se daná osoba zavazuje v budoucnosti zaplatit, jedná se například o splátky úvěrů, o platby vycházející ze smluvního vztahu (např. při podpisu smlouvy s mobilním operátorem na dva roky – stává se povinnost platit danou částku závazkem). Závazky dělíme na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé podle doby jejich splatnosti do roka, do pěti let a na více než pět let.

„Majetek (bohatství) = čistá hodnota všech našich hmotných a finančních položek.“¹⁵

Součástí majetku rodiny by měla být také **finanční rezerva**. Tento pojem představuje jakýsi finanční „polštář“ pro nečekané případy jako například: nemoc, ztráta zaměstnání, úmrtí v rodině, ale také méně závažné věci jako je nefunkční pračka, auto. Tato rezerva by měla být ve formě likvidních peněz – např. na spořicímu účtu, kde nejsou peníze vázány na konkrétní čas, ale jsou ihned k dispozici. Měla by přinášet alespoň nějaký úrok (ne kvůli výdělku, ale zejména jako ochrana před inflací). Otázkou je zejména výše této finanční rezervy. Podle všeobecných doporučení, na kterých se shoduje většina literatury pojednávající o osobním/rodinném rozpočtu, by rezerva měla být troj až šestnásobek průměrných měsíčních příjmů domácnosti. *„Zpravidla se uvádí, že by finanční rezerva měla být nejméně ve výši trojnásobku, lépe až šestnásobku našeho měsíčního příjmu, případně našich průměrných měsíčních výdajů“¹⁶* Podle serveru Měsíc.cz je skutečnost takováto: *„Průměrná česká domácnost totiž podle průzkumu dokáže ufinancovat pravidelné výdaje po dva měsíce a devět dní.“¹⁷*

Další metoda radí odkládat každý měsíc 10% čisté mzdy – tato varianta je vhodná zejména pro ty, kteří finanční rezervu nemají a chtějí si ji vytvořit. *„Jednoduchá rada pro vytvoření finanční rezervy, která je použitelná obecně říká, že z každého příjmu by měla být odložena stranou jedna desetina.“¹⁸*

¹⁵ BALABÁN, Z., et al. Slabikář finanční gramotnosti, 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, str. 310

¹⁶ BRABEC, J. *Finanční gramotnost: srozumitelně a bez překážek*. 1. vyd. Plzeň: ABC Finančního vzdělávání, o.p.s., 2011. ISBN 978-80-905057-04, str. 51.

¹⁷ KLIMÁNKOVÁ, G.: Pět platů finanční rezervy? O tom si české domácnosti mohou leda nechat zdát, . [online], 2012, [cit. 16. října 2012]. Dostupný z WWW: < <http://www.mesec.cz/aktuality/pet-platu-financni-rezervy/>>

¹⁸ NOVOTNÝ, R.: Základy osobních financí: Finanční a jiné rezervy, [online], 2009, [cit. 24. října 2012]. Dostupný z WWW: < <http://www.investujeme.cz/zaklady-osobnich-financi-financni-a-jine-rezervy/>>

2.1.2 SESTAVENÍ ROZPOČTU

Pro účastníky kurzu finanční gramotnosti by mělo být sestavení rodinného rozpočtu a zejména kontrola výdajové stránky rozpočtu stěžejní. V ideálním případě jako cesta k budoucímu vyrovnanému nebo přebytkovému rozpočtu s tím, že přebytek tvoří základ pro budoucí rezervu nebo investici a navýšení kapitálu na příjmové straně rozpočtu. Pro sestavování rozpočtu mohou být využita základní pravidla:

- Do rozpočtu se zapisují jen pravidelné čisté příjmy za dané období.
- Zahrnují se všechny, i drobné výdaje.
- Dále se odečtou výdaje od příjmů a určí se typ rozpočtu.
- Nakonec se zváží výše všech položek. (V případě schodkového rozpočtu musí být přehodnoceny výdaje a návyky s nimi spojené.).
- Rozpočet musí být dodržován a aktualizován. (Doporučeno je min 1x za rok, ale vše záleží na individuálních podmínkách dané domácnosti.)¹⁹

Při dodržení těchto pravidel není sestavení rozpočtu nic obtížného. Stačí k tomu trocha času, tužka a papír. Pro většinu uživatelů dnes ovšem internet nabízí jednodušší řešení v podobě mnoha volně stažitelných programů, které se sestavením rozpočtu pomáhají. I zde je ovšem potřeba zadat všechny data (zejména skutečně všechny výdaje), aby výstupy programů měly význam.

Každý dospělý člověk by měl být schopen si svůj rozpočet sestavit, aby věděl co se s jeho penězi děje. Zejména osoby zvažující využití úvěru by si měli ověřit, zda jim zbývá dostatek prostředků pro splátky a zda budou schopni i poté platit neočekávané výdaje (pokažená pračka, apod.). Dále je sestavení rozpočtu a jeho analýza prvním krokem pro ty, kteří se dostali do platební neschopnosti.

¹⁹ Dle PETRÁŠKOVÁ, V. - HORVÁTHOVÁ, Z.: Vybrané kapitoly z finanční gramotnosti. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2010. ISBN 978-80-7394-233-5.

2.1.3 ŘEŠENÍ SCHODKOVÉHO ROZPOČTU

Na sestavený rozpočet by měl jeho tvůrce vždy adekvátně reagovat. V případě přebytkového rozpočtu je pouze na individuálním zvážení co s penězi navíc udělat (jak peníze nejlépe zhodnotit). Vyrovnaný rozpočet je také v pořádku, pokud bylo ve výdajích již zahrnuto spoření a tvorba finančních rezerv. Schodkový rozpočet představuje problém, neboť osoba s touto finanční situací žije v podstatě na dluh. V případě takového rozpočtu existují pouze dvě řešení. První, a ve většině případů snazší řešení, je snížení výdajů. Druhým řešením je zvýšení příjmů, toto řešení je komplikovanější a obvykle také déle trvá jeho realizace.

Snížování výdajů je v rodině obvykle velice nepopulární řešení, vždy je ale lepší, než se dostat do platební neschopnosti, při které případně hrozí exekuce nebo dokonce osobní bankrot. Jaké jsou možnosti snížování výdajů? Je potřeba zhodnotit všechny výdajové položky a zvážit jejich výši. Obvykle se začíná u zbytných výdajů, jejichž snížení je sice bolestivé, ale neohrožuje existenci rodiny. Jak radí literatura, je vhodné si položit otázky, které se snížováním těchto výdajů pomohou. Například:

- *„Potřebuji platit předplatné dvou titulů novin? Většinu informací si mohu najít na internetu?”*
- *Nevyplatí se mi prodat auto s tak velkou spotřebou benzínu a koupit nějaké jiné?*
- *Neprovolám měsíčně příliš mnoho peněz?²⁰*

Takovýchto otázek je možné najít mnoho a to obvykle na každou položku zbytných výdajů. Ne vždy je ale potřeba se s danou věcí rozloučit. Uspořit se dá i změnou telefonního operátora, změnou banky (existují účty s téměř nulovými poplatky), případně snížením počtu účtů (v mnoha rodinách má každý partner svůj účet a přitom dnes již existuje možnost spoluvlastnictví účtu), změnou dodavatele elektrické energie apod. Pokud by tyto úspory nebyly dostačující je na zvážení i snížení výdajů

²⁰ BALABÁN, Z., et al. Slabikář finanční gramotnosti, 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, str. 313

kontrolovaných a pevných. Pokud je to možné, je nasnadě například výměna bytu za menší, prodej auta pokud není nezbytně nutné apod. Otázka hledání možností jak ušetřit je velice subjektivní. Účastníci kurzu by sami pouze pod vedením lektorů měli hledat možnosti jak a kde ušetřit. Cílem kurzu bude poskytnout návody a nástroje v průběhu praktickým cvičení, reálné snížení výdajů se odvíjí od změny chování a osobnostních preferencí účastníků.

Navýšení příjmů je druhou možností jak zvrátit schodkový rozpočet. Předně je to zvážením pracovních poměrů členů rodiny. Nemůže změna zaměstnání přinést více peněz do rodinného rozpočtu? Nestojí za zvážení zvýšení kvalifikace případně rekvalifikace. Má někdo čas na přivýdělek? Pro méně majetné rodiny existují sociální dávky a výpomoci. Zejména v době platební neschopnosti je dobré zjistit, zda nemá rodina na některé z nich nárok. Podmínky pro získání těchto dávek lze konzultovat přímo na příslušných úřadech, případně je možné informace k nim nalézt na internetu. V rámci kurzu finanční gramotnosti není možné probrat s účastníky detailně všechny druhy sociálních dávek a podmínky pro jejich získání, proto by měl lektor účastníky kurzu seznámit s možnostmi jak dané informace získat, plus samozřejmě by měl tyto informace sám znát a účastníkům případně poradit.

2.2 DLUHOVÁ PAST

Téma dluhové pasti (též nazývána jako dluhová spirála) bylo již otevřeno v kapitole 1.4. Jedná se o situaci, kdy se jedinec dostal do koloběhu dluhů, které není schopen splácet, a proto si bere další půjčky. *„Dluhy vznikaly postupně, kdy ještě dlužník zvládal své závazky plnit, pak přišla nemoc, ztráta zaměstnání a solventnost vystřídala insolvence.“*²¹ Dostat se do podobných potíží může každý, kdo splácí nějaký úvěr/úvěry. Problémová situace nastává například v období dlouhodobé nemoci „živitele“ rodiny, nebo při ztrátě zaměstnání. Co tedy dělat aby se příjemce úvěru

²¹ HANOUSKOVÁ, M, KOUBOVÁ Š a NĚMEČEK L.: *Praktický průvodce návrhem na povolení oddlužení*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská rozvojová, 2010, ISBN 978-802-5485-095, str. 4.

nedostal do dluhové pasti? Zejména je potřeba pečlivě vybrat úvěr a neakceptovat první nabídku. Výběr úvěru podle jeho parametrů bude popsán v kapitole úvěry. „*Za výhodné jsou označovány půjčky, které zvýší budoucí příjmy nebo majetek dlužníka, což platí například u nemovitosti.*“²² Dále je potřeba zvážit zda je jedinec/rodina schopna úvěr splácet a případně přistoupit k úpravám osobního/rodinného rozpočtu, aby tomu tak bylo. Jak již bylo popsáno v předchozí kapitole, rozpočet nesmí být v žádném případě schodkový, protože právě to je začátek cesty do dluhové pasti a součástí rodinných financí by měla být alespoň nějaká finanční rezerva, která zaručí schopnost splácet úvěry nebo půjčky v případě nečekané události.

2.2.1 JAK Z DLUHOVÉ PASTI?

I přes všechna opatření se může stát, že se lidé dostanou do dluhové pasti. Pokud se příjemce úvěru dostane do platební neschopnosti, je nejdůležitějším pravidlem **komunikace**. Je nutné komunikovat s věřiteli (bankami i nebankovními institucemi) a informovat je o případných potížích se splácením. Pokud to dlužník neudělá, jeho dluhy se mohou časem několikanásobně navýšit také o další poplatky, sankční úrok bance, poplatky za právníky, exekutory apod. Banky jsou obvykle přístupnější pomoci těm klientům, kteří se snaží situaci řešit včas a nečekají na několikeré upozornění o prodlení se splácením. Možnosti dlužníků jsou různé a závisí zejména na jejich schopnosti **vyjednávat** a na ochotě věřitelů vyjít jim vstříc. V některých případech existuje možnost v podobě splátkových prázdnin, což je krátká doba, kdy dlužník nemusí splácet jistinu a platí pouze úroky. Tato varianta je ovšem obvykle možná pouze pokud se dlužník dostal do potíží ztrátou zaměstnání a prokáže, že v brzké budoucnosti do nové práce nastoupí. Další variantou je snížení měsíčních splátek úvěru pomocí prodloužení doby splatnosti. Při této variantě sice dlužník zaplatí věřiteli více peněz, na druhou stranu ale dosáhne snížení splátek což je rozhodně výhodnější než hrozící dluhová past.

²² BALABÁN, Z., et al. Slabikář finanční gramotnosti, 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, str. 314

At' už se dlužník o komunikaci snaží či nikoliv, je dnes mezi námi mnoho lidí, kteří se v dluhové pasti nacházejí, nebo do ní mají namířeno. Jaké jsou pro tyto dlužníky možnosti? Vždy záleží na situaci, v jaké se nacházejí - na počtu a výši úvěrů a na tom, zda již na ně byla uvalena exekuce apod. Prvním krokem při hledání cesty z dluhové pasti by vždy mělo být sestavení osobního/rodinného rozpočtu a hledání cest, jak ušetřit potřebné peníze na splátky. Jednou z cest z dluhové pasti je **refinancování** všech úvěrů jedním velkým, který v sobě sloučí všechny stávající úvěry a tím sníží výši měsíční splátky, sníží výši poplatků původně placených více institucím, nyní pouze jedné. Další možností je i prodej majetku, který není pro rodinu nezbytně nutný, tyto mimořádné příjmy mohou pomoci odvrátit problémy.

V horší situaci se nachází ten dlužník v dluhové pasti, na jehož majetek již byla uvalena exekuce. Ten může o všechn svůj majetek přijít. Jedním z řešení v takovém případě, pokud je to možné, je **osobní bankrot**. To je oddlužení fyzické osoby nepodnikatele při splnění zákonných podmínek. Ty jsou: občan ČR nad 18 let s alespoň dvěma půjčkami, s čistým trestním rejstříkem a pravidelným měsíčním příjmem, přičemž úvěry nesmí pocházet z podnikatelské činnosti. Oddlužená osoba ovšem žije v následujících pěti letech pouze s životním minimem, protože při osobním bankrotu musí za dobu 5 let splatit alespoň 30 % ze všech dluhů formou pravidelných měsíčních splátek. Výhodou v případě hrozící exekuce je, že v okamžiku zahájení insolvenčního řízení (podání žádosti o osobní bankrot k soudu) nemohou již věřitelé požadovat provedení exekuce. Žadateli tedy zůstane jeho osobní majetek.

Dnes již existuje mnoho občanských poraden, které se snaží zdarma pomoci dlužníkovi nalézt nejlepší řešení – hledání cesty z dluhové pasti pomocí úprav splátkového kalendáře, úspor ve výdajích a v nejzazším případě pomohou i s podáním návrhu na oddlužení k soudu. V případě větších potíží se splácením, které přerůstají dlužníkovy přes hlavu a není schopen si s nimi sám poradit, je tedy na místě kontaktovat některou z těchto společností. „*V této situaci nejčastěji dlužníci vyhledají občanskou poradnu, aby se poradili, jak v této situaci postupovat.*“²³ Nalezení vhodné

²³ HANOUSKOVÁ, M, KOUBOVÁ Š a NĚMEČEK L.: *Praktický průvodce návrhem na povolení oddlužení*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská rozvojová, 2010, ISBN 978-802-5485-095, str. 4.

společnosti, která v případě obtíží pomůže, není nic těžkého. Na internetu je snadno k nalezení seznam vhodných organizací, viz.:

<http://dluhy.obcanskeporadny.cz/index.php/kam-pro-radu>.

2.3 ZÁKLADNÍ POJMY

Pro správné pochopení následujících kapitol ale také pro běžný život je potřeba rozumět některým pojmům z finanční matematiky. Někteří účastníci kurzu možná již tyto pojmy znají, zopakujme ovšem základní definice z finančního světa.

Úrok je cena peněz. V případě úvěru si věřitel (ten kdo půjčku poskytl) účtuje úrok jako cenu za riziko, které takto podstupuje. Z hlediska dlužníka je úrok cena, kterou za půjčku zaplatí. V případě vkladů je úrok odměna banky vkladateli za uložení peněz.

„Úrok z vkladů = peníze pro vás.

Úrok z úvěrů = peníze pro banku.²⁴

Úroková sazba je procentní vyjádření podílu úroku k hodnotě půjčeného kapitálu. V bance se obvykle uvádí roční úroková sazba (p.a.), může být také pololetní (p.s.), čtvrtletní (p.q.), měsíční (p.m.) nebo denní (p.d.). Při zvažování úvěrových nabídek, je vždy potřeba dávat pozor na uváděnou úrokovou sazbu, společnosti mohou díky tomu uvést žadatele o úvěr snadno v omyl. Je-li ve smlouvě sazba 5% p.m. je roční sazba 60% p.a!

Úroková míra je podíl úroku k hodnotě půjčeného kapitálu. Banky obvykle používají pojem úroková sazba a při výpočtech se pracuje s úrokovou mírou. To znamená, že úroková sazba se vyjádří v procentech vydělením 100.

²⁴ NAVRÁTILOVÁ, P. *Finanční gramotnost: učebnice učitele*. vyd. 1. Kralice na Hané: Computer Media, 2012, ISBN 978-80-7402-107-7, str 57.

Doba splatnosti je doba, po kterou je kapitál uložen či zapůjčen.

Úrokové období je doba, na jejímž konci je připsán úrok z vkladu, nebo v případě úvěru doba, ke které se úroky vztahují.

Úročení je způsob výpočtu úroků. Dělíme je na předlhůtní a polhůtní podle toho, kdy je úrok připisován. Dále na jednoduché a složené. Jednoduché úročení je tehdy, jestliže se úroky k původní jistině nepřičítají a dále se neúročí (např. termínovaný vklad, kdy úroky vlastník vybere a původní částku uloží znovu). V případě složeného úročení je úrok za každé úročené období připočítán k původní jistině a v dalším období se úročí společně s jistinou (stejný případ, ale vlastník přidá úroky k původní částce a založí nový termínovaný vklad).

V případě úvěru jsou dále důležité tyto pojmy.

Úmor (jistina) je skutečná splátka úvěru, snižuje dlužnou částku.

Anuita je pravidelná splátka ve stejné výši, která v sobě zahrnuje úmor i úrok.

Splátkový kalendář je přehled všech budoucích splátek úvěru i s termínem jejich zaplacení.

Umořovací plán je způsob splácení úvěru. První varianta je anuitně, tedy vždy stejnou částkou, z níž část pokrývá dlužné úroky a o zbytek se snižuje samotná dlužná částka. Druhá varianta je stejným úmorem, ke kterému se přičítá výše úvěru za dané období (tato varianta je levnější protože je dlužná částka snižována rychleji). Celková splátka je ovšem na počátku splácení větší než v prvním případě.

2.4 INFLACE

Tento pojem není zařazen mezi ostatní pojmy, ač by tam patřil. Je ovšem natolik zásadní a jiný než ostatní, že je mu věnována samostatná kapitola.

Hodnota peněz se mění. Ještě před několika lety se za jednu korunu dal koupit rohlík, lízátko apod. Dnes si za jednu korunu obvykle nikdo nic nekoupí, rohlík stojí průměrně 2,50 Kč. Při pohledu na ceny zboží komplexně (tzn. všeho zboží, ne pouze konkrétních položek) zjistíme, že je obvyklé, že cenová hladina (průměr všech cen) roste. Tomuto jevu se říká inflace.

„Inflace měří postupný růst cen. Vyjadřuje se v procentech a ukazuje, o kolik procent vzrostly ceny za uplynulé časové období.“²⁵

Vliv inflace na domácnosti je dán právě tímto růstem cen zboží. Jedinci se snaží, aby hodnota jejich příjmů neklesala, aby si za obdržené peníze mohli pořídit stejné statky jako v minulosti. Proto se obvykle snaží o růst platů, který by dopad inflace na jejich nákupy zamezil. Pokud mají domácnosti úspory, je potřeba je proti inflaci chránit. K tomu slouží různé druhy spořicíh účtů, termínovaných vkladů, případně bezpečných forem investování (například do garantovaných podílových fondů). V případě vysoké inflace pak občané nakupují hmotný majetek (nemovitosti, šperky...) protože věří, že jeho hodnota zůstane relativně stejná.

Vývoj inflace v ČR v posledních třech letech je na nízké úrovni. V roce 2009 byla inflace 1%, 2010 1,5% a 2011 1,9%. Při dobrém výběru spořicíh produktů v bankách jsou vklady klientů před touto inflací chráněny. Na trhu lze najít produkty s vyšší úrokovou sazbou.

2.5 BANKOVNÍ PRODUKTY

Následující kapitola stručně popisuje nejvíce využívané bankovní produkty. Jedná se pouze o jejich stručný popis včetně způsobu využití a poplatků. Dle znalostí

²⁵ BRABEC, J. *Finanční gramotnost: srozumitelně a bez překážek*. 1. vyd. Plzeň: ABC Finančního vzdělávání, o.p.s., 2011. ISBN 978-80-905057-04, str. 18.

účastníků kurzu mohou být témata zestručněna, vynechána nebo naopak probrána detailněji.

Běžný účet si uživatel obvykle otevírá ve chvíli, kdy si nechá zasílat svou výplatu zaměstnavatelem. S penězi uživatel dále pracuje různými způsoby. Může je vybrat (na pokladně nebo kartou), platit přímo v obchodech, posílat platební příkazy, využívat inkasní platby apod. *„Běžný účet je jednoduchý a rychlý platební styk, jehož prostřednictvím můžeme provádět: jednorázové příkazy k úhradě, trvalé platební příkazy, platby prostřednictvím inkasních plateb.“*²⁶

Jak název napovídá, tento účet slouží pouze k běžnému platebnímu styku. Jeho úročení je velice nízké, proto není vhodné na něm ukládat vyšší částky. K tomu obvykle slouží spořicí účet, jehož funkce jsou omezené, ale jehož úročení je podstatně vyšší.

Při výběru běžného účtu je potřeba dbát zejména na výběr banky a to hlavně podle sazebníku poplatků. Je potřeba srovnat více poplatků, podle toho, co bude uživatel účtu využívat. Jedná se například o poplatek za vedení účtu, poplatek za příchozí platbu, odchozí platbu, výběr z bankomatu, vedení internetového bankovníctví apod. Někdy jsou tyto služby bankami sdruženy do „výhodných“ balíčků. Jejich výhodnost by si měl každý ověřit, podle služeb, které skutečně využívá. Rozdíl v poplatcích může být zcela zásadní a změna bankovního domu, případně nastavení účtu, může klientovi přinést výraznou úsporu.

Platební karta (PK) je praktický prostředek k výběru peněz z bankomatů a k platbě u obchodníků. Platba u obchodníků není bankou zpoplatněna, proto se zejména při větších platbách vyplatí PK využít. Naopak výběr z bankomatů bývá často zpoplatněn a je proto potřeba opět pečlivě sledovat sazebník.

Podle vydávající karetní společnosti jsou v České republice nejčastěji využívány karty Visa nebo MasterCard. Obě společnosti nabízejí stejné druhy karet a v podstatě mezi nimi není zásadní rozdíl.

²⁶ BALABÁN, Z., et al. Slabikář finanční gramotnosti, 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, str. 151

Nejdůležitější dělení je na karty debetní a kreditní. **Debetní PK** umožňuje využívat peníze, které její majitel skutečně má na svém účtu, případně schválený kontokorentní rámec. **Kreditní karta** čerpá peníze z před schváleného úvěrového limitu. Oproti kontokorentu ovšem kreditní karta obvykle nabízí 45dní bezúročné období. Je-li následně vyčerpaná částka splacena do těchto 45 dnů, není zpoplatněna žádným úrokem. V opačném případě je úrok obvykle vyšší než u ostatních možností financování.

Ke všem PK lze sjednat doplňkové služby jako je cestovní pojištění a asistenční služba. Tyto služby jsou sice obvykle zdarma. Jejich cena se však promítne do jiných poplatků banky, např. za zřízení PK.

PK je bezpečný způsob jak se dostat ke svým finančním prostředkům. Je ovšem potřeba dbát určitým bezpečnostním opatřením: nesdělovat nikomu svůj PIN, kartu nikomu nepůjčovat, ztrátu karty okamžitě hlásit bance a kartu blokovat, apod. Tato pravidla je obvykle možné se dozvědět v bance při převzetí karty.

Přímé bankovníctví jsou způsoby jak přímo ovládat svůj účet aniž by člověk musel fyzicky do banky. Jedná se zejména o internetové bankovníctví. Pokud jsou dodržena bezpečnostní pravidla je internetové bankovníctví bezpečný a praktický způsob správy finančních prostředků „*Jak přihlašování uživatele, tak i samotné operace, které uživatel se svými penězi na účtu provádí, probíhají kryptovaně (šifrovaně) v podobě tzv. zabezpečeného přenosu dat.*“²⁷ Pro zvýšení zabezpečení banky nabízejí další možnosti ochrany, jako například osobní bankovní certifikát, ověření pomocí mobilního telefonu, apod. „*Slabinou tedy zůstává – jak jinak v počítačové oblasti – uživatel sám.*“²⁸ Na co si dát při internetové komunikaci pozor je shrnuto ve 4 pravidlech dle Navrátilové:

- Nesdělujte přístupové údaje k bankovnímu účtu – nikdo další nemá znát přihlašovací jméno a heslo klienta.

²⁷ NAVRÁTILOVÁ, P. *Finanční gramotnost: učebnice učitele*. vyd. 1. Kralice na Hané: Computer Media, 2012, ISBN 978-80-7402-107-7, str. 22.

²⁸ NAVRÁTILOVÁ, P. *Finanční gramotnost: učebnice učitele*. vyd. 1. Kralice na Hané: Computer Media, 2012, ISBN 978-80-7402-107-7, str. 23.

- Přístupové údaje uchovávejte odděleně – ne vše napsané na jednom papíru.
- Pozor na podezřelé e-maily – tyto e-maily se „tváří“ jako informace od banky a vyžadují napsání přístupových kódů „pro kontrolu“ – banka nikdy takovéto informace po svých klientech nechce.
- Pozor na zvědavce – tedy ty, kteří sledují, jak se uživatel přihlašuje do internetového bankovníctví, mohou odkoukat jeho přihlašovací údaje.²⁹

Pomocí přímého bankovníctví může zákazník zadávat platební příkazy, kontrolovat pohyby na účtu, vytvářet a rušit termínované vklady apod. Poplatky za platby provedené přes internet jsou obvykle nižší než při využití papírových příkazů na přepážce banky.

Další možností je telefonické bankovníctví, což je ovládání účtu pomocí telefonu. Tento způsob komunikace klienta a banky není dnes již tolik využíván, nicméně je bankami stále nabízen.

2.6 ÚVĚRY

Nabídka úvěrů na trhu je velice rozmanitá. Úvěry nabízejí banky, ale také nebankovní instituce. Podle doby splatnosti dělíme úvěry na krátkodobé (do 1 roku), střednědobé (do 5 let), dlouhodobé (nad 5 let).

Z pohledu osobního/rodinného rozpočtu jsou úvěry řazeny mezi mimořádné příjmy domácnosti.

²⁹ Dle NAVRÁTILOVÁ, P. *Finanční gramotnost: učebnice učitele*. vyd. 1. Kralice na Hané: Computer Media, 2012, ISBN 978-80-7402-107-7.

Spotřebitelský úvěr (SÚ) se obvykle využívá na nákup (zboží, auto, vybavení domácnosti...) a může, nebo nemusí, být zajištěn ručením (podle výše a bonity žadatele). Tento typ úvěru běžně zajišťují banky, ale i další instituce. V případě bank je obvykle potřeba doložit občanský průkaz a potvrzení o výši mzdy. U stávajících klientů může mít banka před schválenou výší úvěru, o kterou stačí požádat a klient jí dostane bez schvalovacího procesu (například pouze v rámci žádosti přes internetové bankovníctví). Bankovní smlouva je standardizovaná záležitost, ale i tuto je potřeba si řádně prostudovat. Podstatné jsou termín splátek, frekvence, nutnost vedení běžného účtu, další poplatky apod.

U nebankovních společností jsou pro získání úvěru daleko volnější pravidla (nebo dokonce žádná). Úroková sazba nabízených úvěrů je podstatně vyšší, než v případě bankovních podnikatelských úvěrů. Tyto společnosti půjčí i lidem bez práce, kteří nemají na splácení, neboť spoléhají na sociální dávky žadatele nebo někdy rovnou na exekutora. Dnes již tyto úvěry nabízí opravdu velké množství subjektů a je na zvážení, zda si od nich úvěr vzít. Je opravdu nutné si řádně přečíst smlouvu a ujasnit si v ní všechny podmínky úvěru (je nutné číst i to, co je malým písmem a pod čarou).

SÚ je obvykle splácen anuitní splátkou (tzn. stejná a pravidelná výše splátky po celou dobu splatnosti), má pevnou dobu splatnosti a kromě úrokové sazby je charakterizován ukazatelem RPSN.

RPSN (roční procentní sazba nákladů) je ukazatel, který nejlépe pomůže srovnat výhodnost různých spotřebitelských úvěrů. „*Všechny finanční instituce poskytující úvěry s licenci od České národní banky (a od jiných bychom si nikdy neměli půjčovat), jsou povinny údaj RPSN u všech svých produktů uvádět.*“³⁰ Jedná se o „*jediný srovnatelný ukazatel toho, jak je úvěr skutečně drahý*“³¹. Chce-li žadatel o úvěr srovnat nabídky různých institucí, pomůže mu nejlépe toto číslo a samozřejmě čím nižší je, tím je úvěr výhodnější. „*RPSN vyjadřuje podíl z dlužné částky (v procentech), jež musíme zaplatit za období jednoho roku v souvislosti se splátkami, správou úvěru a všemi*

³⁰ BRABEC, J. *Finanční gramotnost: srozumitelně a bez překážek*. 1. vyd. Plzeň: ABC Finančního vzdělávání, o.p.s., 2011. ISBN 978-80-905057-04, str. 26.

³¹ BALABÁN, Z., et al. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, str. 145.

doprovodnými poplatky.“³² Není potřeba účastníky kurzu trápit zapamatováním si této definice a rozhodně není nutné je seznamovat s vzorcem pro její výpočet. Tento vyžaduje hlubší znalosti matematického aparátu. Zjednodušeně řečeno RPSN udává, kolik bude za úvěr zapláceno za 1 rok celkem.

Rozhodčí doložka je podmínka zakotvená ve smlouvě o úvěru, která říká, že případné spory budou rozhodovány rozhodcem, nikoliv u nezávislého soudu. Výhodou je rychlost, přičemž rozhodčí nález je pravomocným rozhodnutím. Rozhodce ovšem bývá vybrán společností, která poskytuje úvěry a nemusí být vždy nestranný. Obecné doporučení zní: „*Smlouvu s rozhodčí doložkou nepodepisujte! Zbavujete se tím možnosti hájit svá práva u soudu!*“³³

Hypoteční úvěr (hypotéka) je dlouhodobý úvěr (splatnost obvykle 5-30 let) určený obvykle k pořízení bydlení (pak se jedná o účelový úvěr) poskytovaný bankou. Může to být: nákup nemovitosti (bytu, rodinného domu, stavebního pozemku), financování výstavby nemovitosti, financování rekonstrukcí, modernizace a oprav, ale také koupě podílu nemovitostí za účelem vypořádání spoluvlastnických, dědických podílů, společného jmění manželů a další. Hypoteční úvěr je vždy zajištěn zástavou nemovitosti, obvykle se jedná o financovanou nemovitost, ale může být zajištěn i jiným objektem, pokud má dostatečnou hodnotu.

Základní dělení je na účelovou a neúčelovou hypotéku. Účelová hypotéka je striktně vázána na danou nemovitost. U neúčelové, tzv. americké hypotéky, banka nezjišťuje na co je úvěr použit – může být tedy použit na cokoli (nákup automobilu, splacení nevýhodných úvěrů apod.).

Úroková sazba u hypoték je nižší než sazba u spotřebitelských úvěrů (z důvodu nižšího rizika úvěru vzhledem k zástavě nemovitosti). Dále sazba účelových hypoték je vždy nižší než sazba amerických hypoték. Banky také rozlišují výši úrokové sazby podle výše úvěru ve srovnání s hodnotou zastavené nemovitosti. Hypotéka do výše 80% zastavené nemovitosti je levnější než „100% hypotéka“. „*U hypoték se dá říct, že*

³² BRABEC, J. *Finanční gramotnost: srozumitelně a bez překážek*. 1. vyd. Plzeň: ABC Finančního vzdělávání, o.p.s., 2011. ISBN 978-80-905057-04, str. 26.

³³ NAVRÁTILOVÁ, P. *Finanční gramotnost: učebnice učitele*. vyd. 1. Kralice na Hané: Computer Media, 2012, ISBN 978-80-7402-107-7, str. 54.

*úroková sazba je pohyblivá, neboť sazba je pevná pouze po určitou dobu. Zpravidla po jeden až patnáct let, dle volby klienta. Doba, po kterou se sazba nemění, je označována jako doba fixace hypotéky.*³⁴ Existují i další poddruhy hypotečních úvěrů, například hypotéka bez dokládání příjmů. Ta je dražší než výše zmíněné typy a banka obvykle půjčí klientovi max. 50-60% zastavené nemovitosti.

Úroky zaplacené u účelových hypotečních úvěrů použitých na vlastní bydlení je možné každoročně odečíst od základu daně z příjmů, a to až do určité výše stanovené zákonem. V případě více účastníků úvěrové smlouvy, žádá o odpočet pouze jeden z účastníků.

Kontokorentní úvěr nebo-li kontokorent (KTK), je povolené přečerpání účtu. Tento typ úvěru je přímo napojen na běžný účet klienta a ten v případě, kdy mu dojdou vlastní peníze, může „utrácet“ dál, až do výše kontokorentního rámce. Příchozími financemi je pak nejprve splácen kontokorent a až po jeho splacení se uživatel opět dostává do kladných čísel.

Parametry KTK jsou:

- Sjednává se na dobu neurčitou.
- Jedenkrát za stanovené období musí být KTK splacen (jeho uživatel se musí dostat na nulu, ideálně do kladných čísel). Obvykle to bývá 6 měsíců nebo 1 rok.
- Úroky banka počítá denně, ale platí se zpravidla měsíčně.

Ve srovnání se spotřebitelským úvěrem je kontokorentní rámec obvykle dražší, co se úrokové sazby týče. KTK je výhodné využívat, pokud se do mínusu člověk dostane pouze občas – *„kontokorent je vhodný čerpat jen na překlenutí krátkého období, než nám přijde pravidelný příjem, z kterého jsme schopni ho bez problémů vyrovnat“*³⁵.

³⁴ PETRÁŠKOVÁ, V. - HORVÁTHOVÁ, Z.: Vybrané kapitoly z finanční gramotnosti. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2010. ISBN 978-80-7394-233-5, str. 87.

³⁵ BALABÁN, Z., et al. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, str 226.

Pokud žadatel ví, že peníze vyčerpá okamžitě, například na nákup nějakého spotřebiče, je výhodnější spotřebitelský úvěr.

Úvěr ze stavebního spoření je nejen forma spoření, ale zejména (a za tímto účelem vzniklo) je to způsob, jak „*vytvářet lepší předpoklady pro financování bydlení a bytových potřeb občanů – pomoci těm, kteří sice ještě nemají naspořeno dostatek prostředků, ale zároveň již peníze na investice do bydlení potřebují.*“³⁶ V dřívějších letech bylo stavební spoření velice výhodnou formou spoření (garantované, se státní podporou a vysokou úrokovou sazbou na vložené finanční prostředky). V dnešní době se podmínky stavebního spoření mění a není proto jasné, nakolik bude v příštích letech výhodné – některé změny jsou i na dříve založená stavební spoření, některé se týkají pouze těch nových.

Úvěr čerpaný ze stavebního spoření patří mezi výhodný zejména díky možné úrokové sazbě, která začíná již na 3% p. a., přičemž zaplacené úroky z úvěru použitého na vlastní bydlení se dají odečíst od daňového základu.

Podle výše úvěru a bonity klienta, může být úvěr ze stavebního spoření zajištěn zástavou nemovitosti jako v případě hypotečního úvěru.

Finanční leasing (leasing) je forma financování, která není definovaná jako úvěr, ale při které žadatel musí splácet pravidelně určitou částku. Jedná se vždy o nákup nějaké věci (obvykle automobil), která je majetkem leasingové společnosti a žadatel si ji pouze najímá. Není tedy vlastníkem dané věci a nemůže jí tedy prodat ani zastavit.

V případě leasingu na auto je nutné auto také havarijně pojistit. Leasingová splátka je tedy součet splátky auta, finanční činnosti (takto se v případě leasingu nazývají přírážky ze strany leasingové společnosti) a pojištění.

Výhodou leasingu je, že může být dohodnut přímo u prodejce aut a jeho příjemce prochází pouze automatickým schválením (získané body, podle kritérií daní leasingové

³⁶ BALABÁN, Z., et al. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, str 221.

společnosti). U spotřebitelského úvěru je schvalovací proces komplikovanější, na druhou stranu může být ale SU levnější a kupované auto je okamžitě majetkem klienta.

Rozhodnutí mezi SU a leasingem je vždy záležitostí aktuálních nabídek a priorit zadatele. Není možné obecně určit výhodnější způsob financování.

2.7 SPOŘENÍ, INVESTOVÁNÍ

Spoření je vhodný způsob vytváření finanční rezervy, ale také způsob jak spořit další peníze na dlouhodobější plány (rekonstrukce domu, zajištění na důchod apod.) Spoření je vědomé odkládání části příjmu stranou na pozdější použití, spořením vniká finanční majetek domácnosti. Naproti tomu investování je využití naspořeného kapitálu k získání dalšího kapitálu. To se sice děje i při spoření, kdy v případě výběru vhodného produktu, pobírá jeho majitel úroky z vkladů, nepodléhá ovšem riziku ztráty.

Jak již bylo zmíněno v kapitole Osobní/rodinné finance, každá domácnost by měla mít finanční rezervu. Tato rezerva by měla být vhodně uložena tak, aby časem neztrácela svou hodnotu (ochrana před inflací). Existují vhodné bankovní produkty, které takovouto možnost nabízejí. Nikdo se nemusí bát, že by o své peníze přišel, všechny vklady občanů v bance jsou ze zákona pojištěny až do výše 100 000,- EUR (cca 2 450 000,- Kč). Tento limit je pro běžné občany ČR zcela dostačující. Případně lze peníze rozdělit do více bank, tak aby všude byla částka odpovídající této hodnotě. Rozhodně je tedy výhodnější uložit peníze do banky než je mít schované doma „ve slamníku“.

Spořicí účet je oproti běžnému účtu lépe úročen, často bývá veden zdarma a obvykle je napojen na běžný účet (peníze lze odeslat pouze na předem uvedený

účet/účty). „*Spořicí účet je zvláštní typ účtu, který kombinuje výhodu vyšší úrokové sazby s možností relativně rychlého přístupu k penězům, uloženým na tomto účtu*“³⁷

Jeho funkce bývají omezené, obvykle k němu nelze vydat platební kartu, ani zakládat trvalé příkazy, inkasa, nelze z něj provádět platby do zahraničí apod. Spořicí účet je ideální prostředek pro uložení finanční rezervy. Takto jsou peníze lépe úročeny než na běžném účtu, jsou ihned k dispozici, ale zároveň nejsou „na stejné hromádce“ s penězi pro běžnou spotřebu.

Termínovaný vklad má obvykle výhodnější úrokovou sazbu než spořicí účet. „*Zpravidla platí, že čím je vklad vyšší a doba uložení delší, tím je úroková sazba vyšší.*“³⁸ Jeho hlavní nevýhodou je to, že peníze na něm jsou vázány na předem smlouvenou dobu. Je to tedy vhodný prostředek k uložení peněz, o kterých majitel ví, že je v následujícím měsíci/3měsících/půl roce/roce nebude určitě potřebovat. V případě předčasného výběru těchto peněz je bankou využit sankční poplatek, který odpovídá téměř celým získaným úrokům.

„*Vkladní knížka je dalším spořicí produktem. Klient neuzavírá s bankou smlouvu, jako v případě účtu, ale banka mu vydá vkladní knížku na jméno.*“³⁹ První možností jsou **vkladní knížky s výpovědní lhůtou**. Obvyklý princip je ten, že jeden den v měsíci (ve čtvrtletí, apod.) je možné z knížky vybrat, nebo na ní přidat peníze. Chce-li klient peníze v vložit/vybrat v jiný termín, podléhá sankcím ze strany banky. „*Zřejmě nejvýznamnější skupinou jsou ale vkladní knížky bez výpovědní lhůty, kdy můžete libovolně vybírat prostředky bez omezení až do výše zůstatku.*“⁴⁰ Vklady a výběry na vkladní knížky nejsou obvykle zpoplatněny, proto bývají vkladní knížky zakládány v cizích měnách, za účelem jejich přechovávání (např. jako rezerva).

³⁷ BRABEC, J. *Finanční gramotnost: srozumitelně a bez překážek*. 1. vyd. Plzeň: ABC Finančního vzdělávání, o.p.s., 2011. ISBN 978-80-905057-04, str. 54.

³⁸ PETRÁŠKOVÁ, V. - HORVÁTHOVÁ, Z.: *Vybrané kapitoly z finanční gramotnosti*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2010. ISBN 978-80-7394-233-5, str. 72.

³⁹ BALABÁN, Z., et al. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, str. 175.

⁴⁰ BALABÁN, Z., et al. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, str. 175.

Stavební spoření bylo v dřívějších letech díky státní podpoře jedním z nevyhodnějších způsobů spoření pro malé střadatele. „*Stavební spoření je účelový druh spoření, při kterém vkladatel dlouhodobě ukládá prostředky u specializované banky. V průběhu spoření může čerpat státní podporu a po jeho skončení získává, při splnění dalších podmínek, nárok na úvěr ze stavebního spoření.*“⁴¹

Vklady byly pojištěny stejně jako u bank a úroková sazba spolu se státní podporou znamenala vysoký výnos a získané prostředky nebyly účelově vázané. Dnes není jisté, co se stavebním spořením bude dál – stát zvažuje mnoho úprav. Již v roce 2009 mluvil ministr Kalousek o jeho zrušení. Což se mu nepovedlo, ale i tak chystá další změny. „*Už od příštího roku chce státní podporu vázat výhradně na stavební účely – právě státní podpora ze stavebního spoření dělá jeden z nejatraktivnějších spořicíh produktů na trhu a léta zajišťuje stavebním spořitelnám u Čechů přízeň.*“⁴²

Penzijní připojištění je určeno pro ekonomicky aktivní jedince a je primárně určeno k zajištění dostatečného objemu finančních prostředků na stáří. Stát se snaží motivovat občany k využití tohoto produktu zejména díky vlastním příspěvkům přímo na účty občanů, díky možnosti daňového zvýhodnění pro zaměstnance, ale také díky daňové úspoře pro zaměstnavatele, pokud ten zaměstnancům na jejich účet penzijního připojištění také přispívá. „*Penzijní připojištění se státním příspěvkem je výhodná forma spoření podporovaná státem, která umožňuje zajistit si zajímavý objem prostředků pro zabezpečení ve stáří.*“⁴³

Další investice přichází v případě nahromaděného většího množství peněz, kdy je možné část finančních prostředků investovat. Většina investic se děje na kapitálovém trhu, tedy na trhu s akciemi a dluhopisy. Pokud investor nechce pravidelně sledovat co se děje na trhu, případně všem pochodům trhu nerozumí, rozhodne se pravděpodobně investovat do podílových fondů.

⁴¹ ŠKVÁRA, M. *Finanční gramotnost*. 1. vyd. Praha: Miroslav Škvára, 2011. ISBN 978-809-0482-302, str. 90.

⁴² DLOUHÁ, P.: Utahování šroubů: stavební spořitelny brání klientům v útěku. Zuby nehty. [online], 2012, [cit. 13. října 2012]. Dostupný z WWW: <<http://www.penize.cz/stavebni-sporeni/238851-utahovani-sroubu-stavebni-sporitelny-brani-klientum-v-uteku-zuby-nehty>>

⁴³ ŠKVÁRA, M. *Finanční gramotnost*. 1. vyd. Praha: Miroslav Škvára, 2011. ISBN 978-809-0482-302, str. 54.

Podílový fond je soubor majetku spravovaný investiční společností. „*Podílový fond je zakládán a následně obhospodařován investiční společností, která musí mít licenci České národní banky, jež také vykonává dozor nad její činností.*“⁴⁴ Ten, kdo se na něm chce podílet, nakoupí podílové listy a ty představují jeho investici. Podle toho kam jsou prostředky vkladatelů uloženy, dělíme různé druhy podílových fondů. Například peněžní fond investuje do státních pokladničních poukázek a krátkodobých dluhopisů a proto je svým charakterem nejvíce podobný termínovanému vkladu – očekávaný výnos je pravděpodobný. Naproti tomu akciový fond investuje výrazně do akcií, a ač má možný největší výnos, je také nejvíce rizikový. Existuje mnoho různých fondů, které investují peníze do rozdílných složek trhu, a proto mají různou výnosnost a rizikovost. Je vždy na zvážení každého investora, do kterého fondu chce investovat.

Další možností je investovat přímo do **cenných papírů – akcií a dluhopisů**. „*Ceny cenných papírů se určují na trhu nabídkou a poptávkou, ceny proto kolísají. Prodej cenného papíru v určitém okamžiku proto může znamenat jak zisk, tak i ztrátu. Proto je investice do cenných papírů vždy spojena s určitým rizikem.*“⁴⁵ Pro drobného investora je ovšem například možnost nákupu dluhopisů v ČR dosti omezená. Nákup akcií není naproti tomu žádný problém. Tento nákup zprostředkovávají různé společnosti, kterým klienti dávají požadavky pro nákupy a prodeje. Investice do akcií znamená pro investora větší riziko, protože výnos není garantovaný a investor při ní může přijít o velkou část investovaných prostředků (v nejhorším případě i o vše).

⁴⁴ BRABEC, J. *Finanční gramotnost: srozumitelně a bez překážek*. 1. vyd. Plzeň: ABC Finančního vzdělávání, o.p.s. , 2011. ISBN 978-80-905057-04, str. 55.

⁴⁵ BRABEC, J. *Finanční gramotnost: srozumitelně a bez překážek*. 1. vyd. Plzeň: ABC Finančního vzdělávání, o.p.s. , 2011. ISBN 978-80-905057-04, str. 55.

2.8 POJIŠTĚNÍ – ANEB JAK SE CHRÁNIT

„Pojištění je vědomé vytváření finanční rezervy sloužící k úhradě potřeb nebo škod, které vzniknou pojištěným z nahodilých událostí.“⁴⁶ Jednoduše řešeno je pojištění způsob jak chránit sebe, svou rodinu a svůj majetek proti různým rizikům, které mohou každého v životě potkat.

Primární rozdělení pojištění je na pojištění zákonné a smluvní. **Zákonné pojištění** je dáno zákonem a potřeba podepsat žádnou smlouvu (např. zdravotní pojištění). Pro založení **smluvního pojištění** je potřeba podepsat s nějakou pojišťovnou smlouvu. I toto pojištění ovšem dále dělíme a to na **povinné** (povinné ručení musí mít, každý kdo vlastní auto – výběr pojišťovny už je ale na majiteli vozu) a **dobrovolné** (každý se sám rozhoduje, zda o něj má zájem).

V této kapitole budou obecně probrány základní druhy pojištění. Nejedná se o výčet všech ani o představení všech jejich parametrů – konkrétní produkt je nelépe vždy vybrat s prodejcem, který klientovi doporučí na základě jeho požadavků konkrétní nabídku. Zde se jedná o přehled nejznámějších, který pomůže účastníkům kurzu se základní představou o tom, co a jak by měli mít pojištěné.

Pro pochopení tematiky je potřeba nejprve objasnit základní pojmy z oblasti pojištění.

Pojistitel je právnická osoba oprávněná provozovat pojišťovací činnost, tedy pojišťovna.

Pojistník je osoba, která uzavřela pojistnou smlouvu s pojistitelem a má povinnost platit pojistné.

Pojištěný je osoba, na jejíž život, zdraví nebo majetek je pojištění sjednáno. Pokud např. rodič pojišťuje své dítě, je dítě pojištěný a rodič pojistník.

Oprávněná osoba je osoba, která v případě pojistné události obdrží pojistné plnění.

⁴⁶ BALABÁN, Z., et al. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, str 183.

Obmyšlená osoba je smluvně určená osoba, které v případě smrti pojištěného vznikne právo na pojistné plnění.

Pojistné plnění je částka vyplacená pojištěnému v případě škody.

Pojistná částka je horní hranice pojistného plnění, je uvedena ve smlouvě.

Pojistná smlouva je dohodnutá smlouva o pojištění dané osoby. Sepsaná některým z prodejních kanálů (na pobočce, v cestovní kanceláři, v bance, makléřem).

Pojistka je potvrzení pojišťovny o přijetí navržené pojistné smlouvy.

2.8.1 ŽIVOTNÍ POJIŠTĚNÍ

„Životní pojištění může buď pouze krýt riziko, nebo zároveň sloužit jako jedna z forem spoření“⁴⁷ Základním úkolem životního pojištění je ochránit před riziky spojenými se smrtí pojištěné osoby. Pro živitele (ku) rodiny je například vhodné, protože v případě jeho (její) náhlé smrti bude rodina finančně zajištěna alespoň po nějakou dobu (záleží na pojistné částce). Pojistné plnění může například doplatit zbytek úvěrů, tak aby rodina, která by po smrti živitele byla bez příjmů v nejhorším případě nepřišla např. o střechu nad hlavou. Jeho další funkce jsou možnost spoření a investování, jedná se ovšem o funkce dodatečné a nemělo by být zakládáno pouze za těmito účely.

Každý si tento typ pojištění založit nemůže, pojišťovna si případné zájemce vybírá a případně některé odmítá. Je obvyklé, že žadatel musí před uzavřením na zdravotní prohlídku a na základě jeho zdravotního stavu pojišťovna svolí, nebo pojištění zamítne.

⁴⁷ KLÍNSKÝ, P., et al. *Ekonomika: ekonomická a finanční gramotnost : pro střední školy*. 2., upr. vyd. Praha: Eduko, 2011, ISBN 978-80-87204-41-2, str. 131.

Rizikové životní pojištění zajišťuje pouze smrt. Jeho součástí není ani spoření, ani investování. Je vhodné pro ty, kteří se chtějí pouze pojistit a své peníze si zhodnocují jinak. Často se využívá jako zajištění při úvěrech. Není daňové zvýhodněné.

Investiční životní pojištění zajišťuje smrt, ale zároveň investuje část vložených prostředků do podílových fondů. Záleží na pojistníkovi, kam jsou peníze investovány a nese tedy i riziko s případnou ztrátou. V případě pojistné události je vyplacena buď výše pojistného plnění, nebo aktuální hodnota investovaných prostředků (určeno smluvně), v případě dožití je to aktuální hodnota investovaných prostředků. S ohledem na navíc vložené prostředky na investice je tato forma pojištění dražší než předcházející rizikové pojištění.

Kapitálové životní pojištění také kromě zajištění smrti investuje část prostředků, tzv. kapitálovou hodnotu. O jejich investování ovšem rozhoduje pojišťovna a garantuje minimální zhodnocení. V případě pojistné události je princip vyplacení podobný jako u investičního pojištění. Po splnění zákonných podmínek, může být část pojistného odečtena od základu daně z příjmu. Jednou z variant tohoto pojištění je i důchodové životní pojištění, kde jde pouze malá část plateb na krytí rizik, většina se zhodnocuje a „v případě dožití konce pojištění je vyplácena dohodnutá měsíční renta.“⁴⁸

2.8.2 NEŽIVOTNÍ POJIŠTĚNÍ

Jsou ve své podstatě všechny ostatní druhy pojištění, jako je pojištění majetku a pojištění odpovědnosti. „Hlavní zásadou je pojistit především ta rizika, které bychom sami finančně zvládli jenom obtížně, nepojišťovat drobné škody“⁴⁹

⁴⁸ MĚŠEC [online], *Pojištění*, [cit. 10.října 2012]. Dostupný z WWW :<
<http://www.mesec.cz/pojisteni/zivotni-pojisteni/kapitalove-zivotni-pojisteni/pruvodce/>>

⁴⁹ BRABEC, J. *Finanční gramotnost: srozumitelně a bez překážek*. 1. vyd. Plzeň: ABC Finančního vzdělávání, o.p.s. , 2011. ISBN 978-80-905057-04, str. 40.

Správně sem patří i úrazové pojištění, protože není počítáno podle úmrtnostních tabulek (tak je tomu v případě všech životních pojištění), ale pomocí jiných statistických podkladů. Pravděpodobnost zranění totiž nijak nesouvisí s pravděpodobným dožitím, ale s jinými parametry – sporty apod. **Úrazové pojištění** si může sjednat téměř každý. V případě úrazu pomůže toto pojištění zmírnit jeho následky, např. finanční hotovost nahradí dobu potřebnou k léčbě, kdy daná osoba nemohla pracovat. Kryje tedy riziko zranění, kdy dojde k přechodnému nebo trvalému poškození zdraví a následnému výpadku příjmů. Úrazové pojištění může být sjednáno samostatně nebo jako připojištění v rámci životního pojištění.

Pojištění majetku zahrnuje věci movité (auto, nábytek...) i nemovité (dům, byt...). **Pojištění nemovitosti** kryje rizika spojená s živelnými pohromami jako je požár, vichřice apod. Mělo by mít takovou hodnotu, aby v případě pojistné události byl pojistník schopen nemovitost opravit nebo získat ve stejné hodnotě jinou. **Pojištění domácnosti** zahrnuje veškeré vybavení domácnosti a kryje rizika spojená s krádeží, vodou z vodovodního řádu, úderem blesku apod. (dle pojistných podmínek dané pojišťovny).

Pojištění odpovědnosti kryje rizika, které pojištěný způsobí v běžném občanském životě nebo při výkonu povolání třetí osobě. Jedná se například o připojištění v rámci pojištění domácnosti. Nejčastějším druhem je **povinné ručení** nebo-li pojištění odpovědnosti z provozu motorového vozidla. To je povinné pojištění pro každého majitele motorového vozidla. V případě automobilové nehody způsobené jedním z účastníků, je škoda druhého řidiče (věcná škoda i škoda na zdraví) hrazena z povinného ručení toho, kdo nehodu způsobil. Jeho vlastní škoda ovšem tímto pojištěním hrazena není, pro její hrazení pojišťovnou by musel mít sjednané havarijní pojištění. **Havarijní pojištění** (nepovinné, patří mezi pojištění majetku) je pojištění, kterým je auto vlastníka chráněno nejen v případě jím způsobené nehody, ale také proti krádeži, vandalismu, živelným pohromám. Vždy záleží na dohodnutých parametrech pojistné smlouvy – čím více rizik je v pojistné smlouvě zahrnuto, tím je pojištění dražší.

3 FORMY A METODY VÝUKY

„*Didaktickou formou* rozumíme určitý organizační rámec výuky, tj. vyučování a učení.“⁵⁰ Didaktická forma se může dělit podle mnoha kritérií, například podle délky trvání, prostředí kde se koná, zaměření, podle druhu komunikace (monolog, dialog), podle počtu účastníků apod. Podle andragoga Jaroslava Mužíka dělíme didaktické formy takto:

- Přímá výuka – přímá interakce lektora a „studentů“.
- Kombinovaná výuka – je snahou o větší účast vzdělávaných – musí si sami z vhodných materiálů nastudovat potřební informace. V rámci seminářů jsou tyto pouze opakovány.
- Korespondenční vzdělávání – tzv. distanční vzdělávání, probíhá bez přímé komunikace s lektorem.
- Terénní vzdělávání – kombinace předcházejících forem ve specifických podmínkách, tedy v terénu (mimo rámec standardních vzdělávacích zařízení).⁵¹

Existují i další členění vzdělávacích forem a to podle různých kritérií. Uvedme pouze některá z nich:

- Podle frekvence trvání: jednorázové či opakované
- Podle prostředí výuky: na pracovišti/mimo pracoviště, v přírodě, v dílně atd.
- Podle zaměření vzdělávacího procesu: kvalifikační, rekvalifikační, zájmové, občanské

⁵⁰ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-859-6352-3, str. 114.

⁵¹ Dle MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-859-6352-3.

Ve všech těchto didaktických formách je kladen důraz na vhodně připravené studijní materiály. Při kombinované i distanční výuce je potřeba připravit studijní materiály tak, aby byly pro účastníky vzdělávání dostačující i bez přímého kontaktu s lektorem. Přímá výuka má výhodu zejména ve zpětné vazbě, takže lektor může pružně reagovat na „nepochopené oblasti“ ze strany vzdělávaných.

Základní kurz finanční gramotnosti by měl být ideálně veden didaktickou formou přímé výuky. Lektor tak bude mít bezprostřední kontakt s účastníky kurzu a bude schopen lépe a pružněji reagovat na jejich požadavky.

Metodou rozumíme postup jak se úspěšně dobrat k určitému cíli. „*Ve vzdělávání dospělých můžeme metodu definovat jako způsob záměrného uspořádání činností a opatření pro realizaci vzdělávacího procesu a jeho účinnosti tak, aby se co nejefektivněji dosáhlo vzdělávacího cíle.*“⁵² Zjednodušeně řečeno jsou to určité kroky, které lektor v rámci výuky uplatňuje, aby účastníkům vzdělávacího procesu předal požadované znalosti. Následuje členění didaktických metod dle J. Mužíka, které přináší tři základní uskupení didaktických metod podle jejich vztahu k praxi účastníků.

Teoretické metody jsou takové způsoby výuky, při nichž je hlavní důraz kladen na verbální projev lektora, řadíme sem přednášku, přednášku s diskuzí, seminář.

Teoreticko-praktické metody, se kromě předání teorie účastníkům kurzu, snaží také o analýzu problémů a jejich řešení na příkladech, přibližujících se praktickému životu. Patří sem diskusní a problémové metody, programová a projektová výuka apod.

Praktické metody se soustředí na rozvoj praktických dovedností a odehrávají se obvykle přímo v rámci praxe. Například koučing, mentoring, rotace práce, apod.⁵³

To co nejvíce odlišuje dané metody je stupeň aktivity účastníka kurzu. V rámci různých metod účastník různě vstupuje do vzdělávacího procesu – někde pouze pasivně

⁵² PALÁN, Z. a LANGER T.: *Základy andragogiky*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-58-7, str. 154.

⁵³ Dle MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-859-6352-3.

jako posluchač, jinde aktivně, při řešení vzorových příkladů. „*Pro dospělého platí tyto principy učení:*

- *slyším a zapomenu;*
- *vidím a vzpomenu si;*
- *jednám a osvojuj si.*“⁵⁴

To znamená, že si lidé lépe uchovávají ty informace, které mají možnost si zkusit aplikovat.

V následujících kapitolách jsou představeny ty metody, které jsou dle mého mínění pro kurz finanční gramotnosti nejvhodnější. V rámci výuky není používána pouze jedna didaktická metoda, proto i při kurzu finanční gramotnosti je vhodné kombinovat metody tak, aby účastníci kurzu udrželi po celou dobu pozornost. „*V tomto smyslu musí lektor učit rytmicky, dbát na střídání metod. Ne samoučelně, ale proto, aby mohl optimálními metodami a prostředky dosáhnout učebních cílů*“⁵⁵ Obvykle lektor vysvětlí všechna zásadní témata v rámci přednášek a v rámci „cvičení“ (tzn. Praktická cvičení, situační scénky apod.) byla tato témata zopakována na praktických příkladech, případových studií apod.

3.1 PŘEDNÁŠKA

Při klasické přednášce mají účastníci kurzu (v tomto případě posluchači) pouze pasivní roli, zatímco lektor vstupuje do aktivní role. Přednáška je vhodná pro prezentaci faktických informací či teoretických znalostí. „*Obecně lze říci, že je vhodná pro*

⁵⁴ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-859-6352-3, str. 18.

⁵⁵ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-859-6352-3, str. 151.

*předávání ucelených poznatků co největšímu množství posluchačů v co nejkratším čase, rovněž je velmi nenáročná na prostorové podmínky a vybavení.*⁵⁶

Výhody přednášek tedy jsou: předání informací v krátkém čase, přednášející může při pohledu na posluchače posuzovat jejich reakce a upravovat podle toho přednášený text (může opakovat, vynechávat, nebo přidávat témata), je snadno proveditelná. Naopak nevýhody jsou: nebezpečí v podobě záplavy informací, žádná aktivita ze strany posluchače (jednostranný tok informací), efekt je závislý na schopnostech přednášejícího (špatný přednášející znamená, že si posluchači z přednášky nic neodnesou).

Pro základní kurz finanční gramotnosti jsou přednášky vhodné zejména pro představení teoretické základny – jako úvod k probíraným tématům. Lektor musí účastníkům objasnit základní pojmy z oblasti finanční gramotnosti (rodinný rozpočet, úvěr, RPSN apod.) a teprve potom může tyto znalosti rozvíjet pomocí dalších didaktických metod. Staví na základech, které účastníkům kurzu předá v podobě přednášek.

Pro přednášky je potřeba mít vhodně připravené studijní materiály, které budou účastníkům kurzu před zahájením přednášky předány. Materiály pro účastníky jsou popsány v kapitole Písemné materiály. Na tyto materiály by měl být kladen patřičný důraz, aby se k nim účastníci kurzu mohli v budoucnosti vracet při řešení svých běžných starostí z finanční oblasti.

3.2 PRAKTICKÁ CVIČENÍ A ANALÝZA REKLAMY

Cílem cvičení je opakování a procvičování probrané látky. *„Lektor předvádí řešení praktických příkladů, případně účastníci řeší u tabule příklad pod vedením*

⁵⁶ PALÁN, Z. a LANGER T.: *Základy andragogiky*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-58-7, str. 155.

lektora.“⁵⁷ Cvičení jsou dobrá zejména k zopakování probrané látky a tím i ke kontrole znalostí účastníka. Pomocí cvičení ukáže lektor účastníkům kurzu jak s nově nabytými znalostmi pracovat, jak a kdy je používat v praktickém životě. Při této metodě mohou účastníci pouze sledovat práci lektora, který řeší daný problém například na tabuli, jeden z účastníků může pod dohledem lektora řešit příklad před ostatními nebo mohou účastníci ve skupinách zpracovat daný příklad samostatně a pak konzultovat s lektorem svůj postup.

Pro potřeby diplomové práce je do této kapitoly zařazena i metoda práce s textem a informacemi. Tato metoda je pro finanční gramotnost velice důležitá, neboť nepřečtené, ale podepsané smlouvy nejen z oblasti financí, jsou zdrojem mnoha osobních problémů. „*Finanční gramotnost je potřeba dávat do souvislostí s kritickým přístupem k textům a sdělením*“⁵⁸ Nejedná se zde ovšem pouze o smlouvy, které musí podepisující přečíst, ale také o schopnost porozumět správně reklamním sdělením. Správná analýza reklamy může být také praktickým cvičením získaných znalostí.

„*Reklama je na světě proto, aby své příjemce – tedy diváky či čtenáře – ovlivnila. Aby změnila jejich názor na daný výrobek či službu a přiměla je danou věc koupit.*“⁵⁹ S ohledem na dodržování zákona, reklama vždy musí obsahovat pravdivá sdělení. „*Přestože o pravdivosti v zákoně nenajdete ani slovo, je zřejmé, že lživá reklama by byla označena za nekalou obchodní praktiku. V principu tedy reklama musí sdělovat pravdivá fakta, protože lež – nepravdivé sdělení je zcela jistě nekalou obchodní praktikou.*“⁶⁰ Nicméně reklama obsahuje pouze ty informace, které se zadavateli reklamy hodí a nikdy není řečeno, za jakých podmínek je nabídka z reklamy realizovaná. Vhodným příkladem z oblasti reklam je srovnání nabídek úvěrů. V novinách, na internetu i v televizi je mnoho reklam nabízejících úvěry. Lektor může vybrat pár těchto reklam, poskytnout účastníkům kurzu data v těchto reklamách

⁵⁷ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-859-6352-3, str. 155.

⁵⁸ HESOVÁ, A., ZELENDOVÁ E.: *Finanční gramotnost ve výuce: metodická příručka*. Vyd. 1. Praha: NÚV, 2011, ISBN 978-80-86856-74-2, str. 10.

⁵⁹ BALABÁN, Z., et al. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, str. 93.

⁶⁰ BALABÁN, Z., et al. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0, str. 96.

uvedená. Obvykle v nich lze malým písmem najít výši RPSN a pokud není uvedeno, lze dohledat další poplatky, vypočítat celkovou zaplacenou částku a díky těmto údajům úvěry porovnat.

3.3 SITUAČNÍ METODY

*„Situační metody představují takové postupy, při nichž se vychází z nějaké konkrétní situace (události), kterou je nutno řešit.“*⁶¹ Tyto metody se obvykle využívají ve vzdělávání dospělých právě pro jejich vazbu na reálný život – na skutečné situace. Účastníci řeší nějaký praktický problém, se kterým se mohou setkat v běžném životě a ten je proto ovlivněn více faktory – vztahy, okolnosti – tak jako tomu je v reálném životě. Řešení těchto problémů není jednoznačné, ani na první pohled zřejmé. Lektor musí problém připravit tak, aby účastníci kurzu museli pomocí vlastní analýzy rozhodnout o nejlepším řešení.

Potup této metody je jednoduchý. Nejprve musí lektor vytvořit a vhodně formulovat téma. Poté musí dát účastníkům kurzu prostor pro studium potřebných materiálů a pro vlastní analýzu problému. Potřebné materiály je možné účastníkům dodat, umožnit jejich nalezení na internetu, nebo v případě večerního kurzu nechat jejich obstarání přímo na účastnících – i schopnost získat podklady potřebné pro rozhodnutí je potřeba se naučit. Poslední fází této metody je návrh řešení a diskuze. Účastníci představí své řešení daného problému a vysvětlí důvody pro jeho výběr. Lektor by měl prezentovaná řešení spolu se všemi účastníky probrat a objasnit jejich pro a proti.

Příklad takového problému může být výběr nového bankovního účtu. Nejdůležitějším kritériem by samozřejmě měla být výše bankovních poplatků. Do rozhodování ovšem vstupují i další faktory, například kde je veden účet zaměstnavatele

⁶¹ MAŇÁK, J.: *Nárys didaktiky*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1661-2, str. 44.

(v případě stejné banky je převod peněz ve stejný den), zabezpečení a přehlednost internetového bankovníctví, možnost získání kontokorentního rámce, možnost výběrů v hotovosti, rozsah služeb apod. V případě tohoto úkolu si jeho řešitelé musí rozmyslet nejprve kritéria, podle kterých budou oni sami rozhodovat, získat potřebné podklady (například sazebník poplatků bank – dostupný na internetu, případně přímo v pobočce banky) a na základě získaných dat vybrat vhodný účet.

Tato metoda je časově a materiálově dosti náročná. V případě víkendového kurzu nemají účastníci prostor, aby si materiály získali a nastudovali sami. Pak je možné připravit z nich shrnutí, která budou v rámci práce účastníkům rozdána. V případě výše zmíněného případu by to bylo shrnutí sazebníku hlavních bank, tedy poplatky, které budou pro rozhodování nejdůležitější. Tato práce může být také vedena v počítačové učebně, aby se účastníci sami naučili nalézt vhodné materiály na internetu – tzn. vyhledat webové stránky daných bank, nalézt v nich sazebník, popřípadě rozsah poskytovaných služeb, demo verzi internetového bankovníctví apod.

3.4 INSCENAČNÍ METODY

*„Inscenace představuje reálnou situaci, v níž účastníci přímo jednají jako skuteční aktéři živé skutečnosti.“⁶² Inscenační metody jsou nazývány též jako hraní rolí, situační metoda, scénické nebo interakční hry apod. Situace, do nichž se účastníci vžívají, by měly odpovídat situacím z reálného života – „*dochází k procvičování reálných situací z praxe ve výukovém prostředí*“⁶³. Zároveň řešené problémy korespondují s probíranou látkou.*

⁶² MAŇÁK, J.: *Nárys didaktiky*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1661-2, str. 45.

⁶³ PALÁN, Z., LANGER, T. *Základy andragogiky*. 1 vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-58-7, str. 158.

Výhody této metody jsou „rozvoj interpersonálních vztahů, trénink schopnosti analyzovat problémy, rozhodování, uvědomění si vlastních chyb apod.“⁶⁴ Účastníci si prohlubují osvojené znalosti, osvětlují city lidí a hloubku mezilidských vztahů. Probírané téma si opakují vlastním prožitkem. Jedná se o metodu, při které jsou účastníci skutečně aktivní – jednají. Navíc pro ostatní účastníky kurzu, kteří připravenou scénku sledují, se jedná o poučný okamžik, mohou sledovat reakce a hodnotit co a jak předvádějící udělali.

„Ve finančním vzdělávání jsou nejčastěji uplatňovány role příslušníků rodiny a role nakupujícího a prodávajícího.“⁶⁵ Tato metoda se obvykle využívá při finančním vzdělávání žáků v rámci školní docházky. V rámci kurzu finanční gramotnosti je tato metoda použitelná například při jednání s věřitelem o možnosti úpravy splátkového kalendáře apod. Účastník kurzu pochopí, že k věřiteli by měl přijít s připravenými argumenty, ale i možnými návrhy řešení problémové situace. Lektor může tomu, kdo bude hrát roli věřitele dát takový pokyn, aby se o úpravě kalendáře rozhodl až v rámci hry, na základě komunikace s hercem – dlužníkem.

3.5 BRAINSTORMING

„Brainstorming neboli burza nápadů, je technika skupinové práce, která má formou neomezované diskuse, s nápady plnými fantazie, vyústit v kreativní myšlení.“⁶⁶ Tato technika má za cíl nalezení co nejvíce možných řešení daného problému díky tomu, že účastníci nahlas říkají své návrhy – navzájem si je doplňují a upravují. Není zde podstatné, kdo přišel s jakou myšlenkou, ale nalezení co největšího počtu

⁶⁴ tamtéž

⁶⁵ HESOVÁ, A., ZELENDOVÁ E.: *Finanční gramotnost ve výuce: metodická příručka*. Vyd. 1. Praha: NÚV, 2011, ISBN 978-80-86856-74-2, str. 9.

⁶⁶ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-859-6352-3, str. 173.

kreativních řešení. „Mezi základní pravidla patří: naprostý zákaz kritiky, uvolnění fantazie a maximální množství nápadů.“⁶⁷

V rámci kurzu finanční gramotnosti je možné použít tuto metodu jako doplněk přímo v rámci přednášek. Ten vytrhne posluchače z pouhého poslechu a aktivuje je – budou se tedy na výuce i podílet – zapamatují si více z prezentované látky. Vhodným tématem k brainstormingu je hledání možností kde ušetřit v rámci schodkového rodinného rozpočtu. Příklady takovýchto otázek jsou v kapitole 2.5.1 Řešení schodkového rozpočtu. Účastníci kurzu mohou nalézt mnoho dalších podobných otázek – tedy možností kde ušetřit.

3.6 FIKTIVNÍ RODINNÝ ROZPOČET

Fiktivní rodinný rozpočet je praktické cvičení. Jedná se ovšem o rozsáhlou oblast, a proto je zde popsána v samostatné kapitole. Vytvoření vhodného cvičení, na kterém si účastníci mohou tuto oblast osvojit, vyžaduje od lektora důkladnou přípravu materiálů. Tyto musí obsahovat mnoho údajů – o příjmech a výdajích rodiny apod. Na základě těchto údajů mohou účastníci sestavit rozpočet - buď na papír, nebo pokud je to technicky možné, mohou vyzkoušet různé počítačové programy k tomu určené (viz. kapitola 2.1.4 Sestavení rodinného rozpočtu). Tento rozpočet pak mohou účastníci kurzu vyhodnotit a navrhnout možná řešení na základě jeho vyrovnanosti.

Sestavení počátečního rozpočtu by mělo být pro všechny účastníky stejné, následně by byli rozděleni do skupin a rodina každé skupiny by zažila jiné životní události (např. narození dítěte a tím i navýšení výdajů a snížení příjmů, výpověď z práce, povýšení apod.). Každá skupina by následně sestavila nový rozpočet (případně několik rozpočtů, podle toho kolik událostí by se v dané rodině stalo) a prezentovala by ostatním skupinám, jaké dopady mají dané události na rozpočet rodiny.

⁶⁷ PALÁN, Z. , LANGER. T. *Základy andragogiky*. 1 vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-58-7, str. 157.

Při sestavování fiktivního rozpočtu mají již účastníci všechny údaje přehledně připravené, je vhodné je ovšem upozornit i na jiné údaje, které sice fiktivní rodina nemá, ale oni je v běžném životě mohou mít. Jedná se například o výdaje placené 1x za rok jako například poplatek za odpad, pojištění za auto apod. Tyto položky mohou tvůrci rozpočtu snadno uniknout, bez nich by ovšem rozpočet nebyl korektní a neměl patřičnou vypovídací hodnotu.

4 PRAKTICKÁ REALIZACE

4.1 REALIZACE: JAK, KDY A KDE?

Základní kurz finanční gramotnosti může být realizován více způsoby. Ideální variantou je **víkendový kurz**. V rámci dvou víkendových dnů je možné seznámit účastníky důkladně s potřebnými informacemi (viz. kapitola Teoretická základna). V takovémto kurzu by přesnější organizace výuky měla být: dopoledne přednášky a seznámení účastníků s problematikou; odpoledne „cvičení“, tzn. aplikace toho, co se účastníci za dopoledne naučili – v rámci hesla „*jednám a osvojuji si*“⁶⁸. Lektor si navíc ověří, zda byla všechna témata účastníky správně pochopena. Výhodou víkendového kurzu je, že si účastníci projdou všechno v krátkém čase – informace přicházejí za sebou tak, že účastníci mají možnost mezi sebou získané znalosti propojit – „nezapomenou, co se učili před týdnem“. Nevýhodou je, že někteří lidé nejsou ochotni obětovat celý víkend, nebudou totiž mít v rámci pracovního procesu čas na odpočinek.

Další možností je například **večerní kurz**, který by probíhal v rámci několika týdnů (například 10x90 minut). Tento kurz bude účastníkům připadat méně časově náročný, každý týden obětují pouze zlomek svého volného času. Na druhou stranu budou na kurz chodit zahlceni svými pracovními a rodinnými povinnostmi a nebudou mu proto věnovat 100% své pozornosti. Problematika finančního vzdělávání je natolik komplikovaná, že přednášky a „cvičení“ by lektor nestihl v rámci každého setkání s účastníky. Jeden týden by byla pouze přednáška, další týden pak její praktická ukázka. To přináší nevýhodu v tom, že by účastníci snadno zapomněli, co se před týdnem učili.

Kompromis mezi víkendovým a večerním kurzem by mohla být víkendová setkání například pouze dvě (případně tři) po sobě jdou soboty/neděle. Pak by účastníci kurzu stihli v rámci jednoho víkendu jeden den odpočinku a jeden den pro studium finanční gramotnosti.

⁶⁸ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-859-6352-3, str. 18.

Termín konání kurzu je v podstatě možný **kdykoliv během roku**, na základě počtu přihlášených účastníků – s ohledem na dovolené a svátky je lepší vynechat termíny okolo Vánoc a v době školních prázdnin. Naopak ideálním termínem jsou první měsíce v kalendářním roce, protože mnoho lidí si v rámci novoročních předsevzetí slíbí, že se pokusí se svou finanční situací něco udělat.

Co se místa konání týče, obvykle by pro víkendovou, ani večerní výuku, neměl být problém domluvit se s nějakou školou (univerzita, gymnázium) v místě konání kurzu na pronájem vhodné učebny (případně různých učeben – přednáškový sál, počítačová učebna apod.). Tyto prostory nejsou tak drahé jako například přednáškové sály v hotelích a pro požadavky kurzu jsou zcela dostačující. Možná i vhodnější, protože školy obvykle mají počítačovou učebnu – například pro sestavení osobního rozpočtu, a další výukové prostředky k zapůjčení (data projektor, apod.)

4.2 VÝUKOVÉ PROSTŘEDKY, MATERIÁLY

4.2.1 PÍSEMNE MATERIÁLY

Písemné materiály pro účastníky školení jsou velice důležitou součástí vzdělávání a podle toho by měly být pro účastníky kurzu velice pečlivě připraveny. „*Sami účastníci často kurz nebo seminář, kde při jeho zahájení neobdrží písemné materiály, již předem považují za méně kvalitní nebo špatně připravený.*⁶⁹“ Písemné materiály mohou mít různou podobu. „*Ve většině případů nelze, nebo není vhodné, použít obecně dostupných materiálů.*“⁷⁰ Nedoporučuje se použití odborných knih, je vhodnější mít vypracované vlastní materiály, které jsou při vzdělávací akci účastníkům

⁶⁹ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-859-6352-3, str. 190.

⁷⁰ tamtéž

předány/případně postupně předávány. Následuje představení druhů materiálů obvykle používaných při vzdělávání dospělých.

Skripta jsou souvislý studijní text, který v podstatě obsahuje celou pobíranou tematiku. Obvykle bývá využit na vysoké škole. Lektor se může důkladněji věnovat problémovým oblastem a ty zjednoduší pouze „načknout“. Účastníci si nemusí psát poznámky, protože vše podstatně je v textu uvedeno. Snadno ovšem mohou sklouznout k tomu, že nedávají při výuce pozor a spoléhají, že si vše nastudují později. Příprava skript jako studijního materiálu je složitější než u jiných forem. Je potřeba jim věnovat mnoho času a práce a také náklady na výtisk nejsou nezanedbatelné. Skripta jsou proto vhodná zejména na vysokých školách. Pro kurz finanční gramotnosti lze volit jiné možnosti.

Sylaby, teze jsou shrnující materiály, ve kterých jsou heslovitě vyjádřeny hlavní pojmy. „*V praxi se oba pojmy používají poměrně volně pro materiály, ve kterých jsou stručně zachyceny nejdůležitější informace*“⁷¹ Na tyto materiály pak lektor navazuje výkladem, kde je přesněji definuje a vysvětluje účastníkům kurz. Lektor v podstatě tyto materiály může využívat jako osnovu své přednášky. Materiály mohou být pro účastníky kurzu připravené tak, aby si do nich mohli dělat vlastní poznámky. Tyto materiály jsou vhodným doplňkem zejména při přednáškách, kdy účastník kurzu poslouchá výklad lektora a zároveň si dělá poznámky tak, aby později tématům lépe rozuměl.

Pracovní sešity, listy obsahují v podstatě totéž co předchozí materiál (sylaby, teze), navíc doplněn o úkoly pro účastníky, které je mají vést k větší aktivitě. „*Principem těchto materiálů je dát účastníkovi v písemné formě nejdůležitější poznatky a zároveň ho vést k aktivní práci a přemýšlení o problémech*“⁷² Tyto materiály mohou být také využity při přednáškách, s ohledem na aktivizaci účastníka se ovšem hodí i pro další didaktické metody.

Zadání případových studií či manažerský her je další možností písemných materiálů. Tyto se již odvíjí od konkrétní praxe a toho, zda je tyto hry v případě kurzu

⁷¹ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-859-6352-3, str. 191.

⁷² tamtéž

možno využít – jsou náročnější na čas nejen pro tvůrce, ale také pro účastníky kurzu. Případný materiál musí být dostatečně obsáhlý, aby účastníkům plně představil problém, a musí také obsahovat místo na jeho řešení. Jak název těchto materiálů napovídá, netýkají se přednášek, jsou určeny spíše pro teoreticko-praktické didaktické metody.

Ať jsou využity při výuce jakékoliv materiály, vždy je potřeba dbát nejen na kvalitu obsahu, ale také na kvalitu tisku. V dnešní době, kdy existují levně dostupné laserové tiskárny a kopírovací centra v každém městě, by neměl být problém předložit účastníkům školení materiály v čitelné a nijak nerozmazané podobě. Naopak je vhodné materiály důkladně připravit, dát je do vhodné vazby (měkká případně polotuhá vazba), aby je účastníci kurzu mohli používat k nahlédnutí i v budoucnosti.

4.2.2 DIDAKTICKÁ TECHNIKA

Didaktická technika je soubor výukových prostředků a různých technických zařízení, které lektor může při své práci použít. Jedná se například o tabuli (černá/bílá), dataprojektor, flipchart apod.

V případě pronájmu prostor školy je pravděpodobné že tabule bude v učebně standardně umístěna (lektor nemůže určit jaký druh tabule). V takovém případě je vhodné, aby si lektor zajistil vlastní křídly/fixy a vhodný prostředek k mazání již napsaného. Může se stát, že v učebnách jsou vyschlé fixy, případně psací potřeby úplně chybí – lektor musí být na tuto situaci připraven a mít u sebe náhradní psací potřeby. Další možnosti jako je flipchart nebo dataprojektor mohou být zajištěny v rámci pronajatých prostor stejně jako tabule, je ovšem možné, aby si je lektor dovezl sám. Ať se lektor rozhodne pro využití jakékoliv techniky, vždy je nutné si ověřit, zda se na daném místě nachází, případně si ji zajistit, stejně jako všechny ostatní materiály s danou technikou spojené. Jedná se například o prodlužovací elektrický kabel v případě použití dataprojektoru apod.

Výhodou **tabule** je dynamika práce s ní. Lektor může napsané informace doplňovat, mazat, přidávat, již napsané může snadno opravit apod. Lektor může tvořit různé náčrty, grafy, vyzdvihovat důležité pojmy. Může se mu ovšem stát, že místo komunikace s účastníky kurzu, bude vše psát na tabuli a přestane s nimi mluvit. Další nevýhodou je, že je potřeba psát vše od začátku, nelze napsané informace archivovat a opět se k nim vracet.

Flipchart je velký papírový blok, obvykle umístěný na stojanu před posluchači. Jeho největší výhodou je, že záznam není průběžně mazán, ale prostým listováním se k němu lze snadno vrátit. Flipchart je ovšem menší než tabule, proto se text na něm omezuje pouze na potřebná hesla. Nevýhodou je nemožnost oprav již napsaného, složitá dlouhodobá archivace (kde by byly celé velké bloky uloženy?).

Dataprojektor (= datový projektor) je zařízení, které promítá na plátno/zeď obraz, jehož zdrojem může být počítač, notebook, přehrávač DVD či jiné videozařízení. Dataprojektor je malý, snadno přenosný a spolu s notebookem tvoří snadný způsob jak zprostředkovat informace většímu počtu lidí. Jeho výhodou je, že prezentované informace mohou být připraveny dopředu – lektor často promítá to, co předal účastníkům kurzu v podobě sylab. Nevýhodou je dynamika – úprava textu v počítači je samozřejmě možná, není to ovšem srovnatelné s psaním na tabuli.

4.3 LEKTOR

„Lektor je ve vzdělávání dospělých integrujícím prvkem mezi účastníkem a učební látkou.“⁷³ Lektor je klíčový prvek ve vzdělávacím procesu, on předává informace účastníkům kurzu. Je tím, kdo účastníky kurzu „učí“ – pomáhá jim k dosažení nových znalostí a jejich praktického využití. Požadavků na lektora je celá řada. Uvedme ty nejdůležitější:

⁷³ MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-859-6352-3, str. 33.

- Dobré komunikační vlastnosti – pomohou lektorovi udržet pozornost posluchačů a tím jim snáze předat potřebné informace.
- Schopnost motivace – ve vzdělávání dospělých je motivace velice důležitá. Účastníci se kurzu účastní z vlastní vůle a tak je vhodné je pozitivně motivovat a tím jim učení zjednodušit.
- Znalosti dané oblasti – o finanční gramotnosti by měl přednášet člověk, který danému tématu skutečně rozumí, aby dokázal posluchačům odpovědět na všechny dotazy z dané oblasti.
- Všeobecný přehled – by měla mít každá osoba vzdělávající další lidi, v rámci finanční gramotnosti se jedná o nezbytnost, protože změny v jiných oborech mají často vliv i na finance (např. politické a ekonomické změny jsou přímo spojené se změnami v oblasti financí).
- Flexibilita – finanční oblast se rychle mění (nabídka bank, zákonné normy), lektor musí na tyto změny pružně reagovat – upravovat podle nich svou výuku o používané materiály.
- Organizační schopnosti – napomohou lektorovi nejen vhodně rozdělit učební látku podle znalostí účastníků, ale také adekvátně reagovat na další jejich požadavky.

Nalézt vhodného lektora pro kurz finanční gramotnosti zabere jistě nějaký čas, není to ovšem úkol nereálný. Může se jednat například o pracovníka některé z finančních institucí, finančního poradce, nebo univerzitního profesora z dané oblasti. U prvních dvou výše jmenovaných je ovšem nutné dbát na to, aby v rámci výuky nenabízeli účastníkům kurzu produkty svých společností (může být ošetřeno smluvně), ale nabízeli korektní a objektivní informace.

4.4 FINANCOVÁNÍ

Jak bylo naznačeno v kapitole 1.5, cílovou skupinou jsou fyzické osoby zájímající se o informace v oblasti finanční gramotnosti. V rámci takto definované cílové skupiny předpokládejme, že cenu kurzu hradí jeho účastníci, případně je jim kurz hrazen jiným subjektem. Např. jinou právnickou osobou. Tou může být organizace typu státní/soukromé firmy nebo korporace. Potenciálním zájemcem o úhradu ceny kurzu může být také banka, která vychází z předpokladu, že poučený (gramotný) klient je pravděpodobně méně rizikový partner při nakládání s financemi než laik. V každém z těchto případů financování bude potenciálního zájemce o investici do vzdělávání zájímát cena kurzu. Ta obsahuje náklady spojené s praktickou realizací kurzu plus zisk poskytovatele služby. Jelikož je problematika cenotvorby samostatným obchodním odvětvím, není možností této práce určit konkrétní cenu kurzu. Především s ohledem na aktuální ceny pronájmů prostor a pohybu na trhu práce dle času a lokality nabídky kurzu, je stanovení ceny ryze individuální. Jako reálně užité se jeví zadání cenového průzkumu specializované agentury působící v odvětví benchmarkingu a cenu vyhotovení zahrnout rovněž do nákladů na kurz. Může se také projevit, že organizace poskytující kurz finanční gramotnosti by se ve specifickém regionu neuživila. Cena kurzu a poptávka může být rovněž rozdílná např. pro Prahu a pro krajské město.

Při rychlém „průzkumu“ webu dne 20. 2. 2013 jsem narazil na dva přesně cenově definované kurzy finanční gramotnosti s možností elektronické přihlášky přes internet. V prvním případě se jednalo o nejmenovanou organizaci nabízející čtyř hodinový kurz za 1.200,- včetně DPH na osobu. Nebylo zde ovšem uvedeno, kolik osob se kurzu zúčastní, což značně komplikuje výběr. Druhá nabídka pocházela od fyzické osoby podnikající na vlastní jméno, kdy se jednalo o částku 2.900,- Kč včetně DPH na osobu při minimální účasti pěti uchazečů a časové dotací jeden pracovní den. Jde tedy o kurz v ceně 14.500,- Kč včetně DPH.

ZÁVĚR

Celá práce byla zaměřená na sestavení základního kurzu finanční gramotnosti pro dospělé. Nutnost tohoto kurzu vyplývá z nedostatku znalostí občanů, jak dokládá v první řadě výzkum agentury STEM/MARK a dále i statistiky ČNB z oblasti úvěrů a to zejména úvěrů se selháním (tzn. těch, jejichž splácení je ohroženo).

Na prvním místě se jednalo o snahu sestavit možný obsah tohoto kurzu. K tomuto byla využita zejména početná literatura, která se finanční gramotností zabývá, a která může být také využita lektorem jako podpůrné materiály. Mnoho z těchto materiálů je primárně určeno pro studenty základních a středních škol – s patřičnou úpravou je ovšem možné je použít i ve vzdělávání dospělých. Dalším východiskem byl veřejný výzkum, který ukázal nedostatky občanů v oblasti finanční gramotnosti a tedy i potřebu tyto nedostatky odstranit. Výsledná tematická základna potom představuje možný obsah kurzu, který ovšem může být patřičně upravován lektorem v reakci na požadavky a potřeby účastníků kurzu.

Praktická realizace kurzu dává v první řadě podněty pro zřizovatele kurzu a lektora s ohledem na vhodné formy a metody výuky. Pro zřizovatele zde jsou důležité informace stran místa a času konání kurzu, potřebného vybavení, výběru lektora i potřebných materiálů. Doporučená forma kurzu je zejména v podobě víkendových setkání, kdy dopoledne je účastníkům představena teorie finanční gramotnosti a odpoledne je pak vše aplikováno na příkladech z praxe. V práci jsou uvedeny i další možné formy. Dále se jedná o informace pro lektora s ohledem rozsah a formu písemných materiálů, ale také na další pomůcky nutné při výuce. Tyto požadavky se sice mohou zdát jako nepodstatné nicméně nejsou-li zcela v pořádku snižuje se významně kvalita kurzu z pohledu účastníků. Nedílnou součástí je také úvaha o možných způsobech financování kurzu a to zejména ze zdrojů samotných účastníků, ale také s přispěním národních i nadnárodních skupin sledujících za svůj cíl zvýšení gramotnosti obyvatelstva.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BALABÁN, Z., et al. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. akt. vyd. Praha: COFET, a.s., 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0

BRABEC, J. *Finanční gramotnost: srozumitelně a bez překážek*. 1. vyd. Plzeň: ABC Finančního vzdělávání, o.p.s. , 2011. ISBN 978-80-905057-04

HANOUSKOVÁ, M, KOUBOVÁ Š a NĚMEČEK L.: *Praktický průvodce návrhem na povolení oddlužení*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská rozvojová, 2010, ISBN 978-802-5485-095.

HESOVÁ, A., ZELENDOVÁ E.: *Finanční gramotnost ve výuce: metodická příručka*. Vyd. 1. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP, 2011, ISBN 978-80-86856-74-2.

KLÍNSKÝ, P., et al. *Ekonomika: ekonomická a finanční gramotnost: pro střední školy*. 2., upr. vyd. Praha: Eduko, 2011, ISBN 978-80-87204-41-2.

MAŇÁK, J.: *Nárys didaktiky*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1661-2.

MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-859-6352-3.

NAVRÁTILOVÁ, P. *Finanční gramotnost: učebnice učitele*. vyd. 1. Kralice na Hané: Computer Media, 2012, ISBN 978-80-7402-107-7

PALÁN, Z. , LANGER. T. *Základy andragogiky*. 1 vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-58-7

PETRÁŠKOVÁ, V. - HORVÁTHOVÁ, Z.: *Vybrané kapitoly z finanční gramotnosti*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2010. ISBN 978-80-7394-233-5.

ŠKVÁRA, M. *Finanční gramotnost*. 1. vyd. Praha: Miroslav Škvára, 2011. ISBN 978-809-0482-302.

Seznam použitých internetových zdrojů

CCB – Czech Credit Bureau [online], *Tisková zpráva 06/09/2012 - Počty firemních a osobních bankrotů v srpnu byly opět rekordní*, [cit. 19 září 2012], Dostupný z WWW: <http://www.creditbureau.cz/Novinky/Pages/Novinky.aspx>>

ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA [online], *Arad – systém časových řad*, [cit. září 2012], Dostupný z WWW: <
http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.STROM_SESTAVY?p_strid=ABBAF&p_sestuid=&p_lang=CS>

DLOUHÁ, P.: Utahování šroubů: stavební spořitelny brání klientům v útěku. Zuby nehty. [online], 2012, [cit. 13. října 2012]. Dostupný z WWW: <
<http://www.penize.cz/stavebni-sporeni/238851-utahovani-sroubu-stavebni-sporitelny-brani-klientum-v-uteku-zuby-nehty>>

DVOŘÁK, J.: Ušetřit za výdaje v domácnosti pomohou speciální programy [online], 2012, [cit. 4. října 2012]. Dostupný z WWW: <
http://technet.idnes.cz/zajimave-programy-a-utlitky-ke-stazeni-zdarma-vam-pomohou-s-domacim-ucetnictvim-gf8-/software.aspx?c=A120327_225417_software_dvr>

HESOVÁ, A. Finanční gramotnost [online], 2012 [cit. 6. září 2012]. Dostupný z WWW: <
<http://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=2939>>

KLIMÁNKOVÁ, G.: Pět platů finanční rezervy? O tom si české domácnosti mohou leda nechat zdát, [online], 2012, [cit. 16. října 2012]. Dostupný z WWW: <
<http://www.mesec.cz/aktuality/pet-platu-financni-rezervy/>>

MĚŠEC [online], *Pojištění*, [cit. 10. října 2012]. Dostupný z WWW :<
<http://www.mesec.cz/pojisteni/>>

- MINISTERSTVO FINANČÍ, *Národní strategie finančního vzdělávání* [online], 2010, 27s. [cit. 5. září 2012]. Dostupný z WWW: < http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2_010.pdf >
- NOVOTNÝ, R.: *Základy osobních financí: Finanční a jiné rezervy*, [online], 2009, [cit. 24. října 2012]. Dostupný z WWW: < <http://www.investujeme.cz/zaklady-osobnich-financi-financni-a-jine-rezervy/> >
- PAMPAEDIE – škola zájmového vzdělávání [online], Olomouc: Pampaedie, 2012, [cit. 10. září 2012]. Dostupné na WWW: < <http://www.pampaedie.cz/> >
- STEM/MARK Finanční gramotnost v ČR – kvantitativní výzkum [online], 2010, [cit. 8. září 2012], Dostupný z WWW: < http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/fintrh_fin_vzdelavani_59012.html >
- ŠEBESTÍKOVÁ, S.: *Kdy máte nárok na sociální dávky* [online], 2012, [cit. 4. října 2012]. Dostupný z WWW: < <http://www.finance.cz/zpravy/finance/270177-kdy-mate-narok-na-socialni-davky-/> >

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK

Seznam obrázků

Seznam grafů

Graf 1: Úvěry domácnostem.....15

Graf 2: Úvěry domácnostem se selháním.....16

Seznam tabulek

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Návrh prezentace pro Power-Point - Úvěry I

PŘÍLOHY

Příloha A – Návrh prezentace pro Power-Point - Úvěry

Spotřebitelské úvěry

- ☞ Bankovní – v případě stávající banky mohou být předschválené, dokládá se OP a potvrzení mzdy, nutnost číst smlouvu.
- ☞ Nebankovní – volnější pravidla pro získání, dražší, je vhodná opatrnost při jednání s těmito společnostmi.

- ☞ RPSN (roční procentní sazba nákladů) = podíl z dlužné částky zaplacený za rok, zahrnuje úrok i všechny poplatky. Dle zákona musí být u nabídky úvěru uvedeno.
- ☞ Rozhodčí doložka – smluvní podmínka uvádějící, že případné spory budou řešeny rozhodcem (nemusí být vždy nezávislý, ale najatý úvěrovou společností).

Hypoteční úvěr

- ∞ Obvykle určen k pořízení bydlení, zajištěn zástavou nemovitosti.
- ∞ Účelové – vázané na danou nemovitost.
- ∞ Neúčelové – může být použit na cokoliv.
- ∞ Levnější než SÚ.
- ∞ Při dodržení zákonných podmínek možnost odečtu úroků od základu daně z příjmů.

Kontokorent

- ∞ KTK = povolené přečerpání účtu.
- ∞ Napojen na běžný účet.
- ∞ Sjednán na dobu neurčitou.
- ∞ 1x za rok by měl být uhrazen.
- ∞ Obvykle dražší než SÚ, ale peníze jsou kdykoliv k dispozici.

Úvěr ze stavebního spoření

- ∞ Výhodné pro ty, kteří SS mají a pravidelně si na něm spoří.
- ∞ Při vyšších částkách je stejně jako HÚ zajištěn nemovitostí.
- ∞ Levnější než hypoteční úvěr.

Alternativní způsoby financování – finanční leasing

- ∞ Využíván při nákupu automobilu, ten je majetkem leasingové společnosti a žadatel si ji pouze najímá.
- ∞ Nutnost platit havarijní pojištění.
- ∞ Možnost získat přímo u prodejce automobilu.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Bc. Dušan Vogl

Obor: Andragogika

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Teoretické zpracování vzdělávacího kurzu – Kurz rozvoje finanční gramotnosti - základní

Rok: 2013

Počet stran textu: 62

Celkový počet stran příloh: 4

Počet titulů českých použitých zdrojů: 11

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 12

Vedoucí práce: RNDr. Jindra Lisalová